

Juulia Makiki

Mirka Vuolle

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan tutkinto AMK

Sosionomi (AMK)
Opinnäytetyö 2021

LAPSEN KOKEMUKSEN KUULEMINEN TUKI- PERHETOIMINNASSA

Oma-peli työväline tukiperheelle

TIIVISTELMÄ

Juulia Makiki

Mirka Vuolle

Lapsen kokemuksen kuuleminen tukiperhetoiminnassa- Oma-peli työväline tukiperheelle

56 sivua, 5 liitettä

Kevät, 2021

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkinto AMK

Sosionomi (AMK)

Lasten osallisuuden vahvistamiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota. Vantaan kaupungin tukiperhetoiminnassa havaittiin kehittämistarve lapsen osallisuuden vahvistamiseksi ja kokemuksen kuulemiseksi. Opinnäytetyön tavoitteena oli varhaiskasvatusikäisen lapsen kokemuksen kuuleminen tukiviikonlopusta ja tarkoituksena oli lapsen osallisuuden vahvistuminen. Laajempaan tavoitteeseen oli vaikuttaa kirjaamiskäytäntöön tukiperhekertomuksessa.

Tässä kehittämispainotteisessa opinnäytetyössä valmistettiin työväline, Oma-peli, tukiperheiden käyttöön. Työvälineen avulla lapsen kokemus tulee näkyväksi tukiperheelle, palveluntuottajalle sekä vanhemmille. Oma-pelin valmistuksessa hyödynnettiin kuvakommunikaatiota ja pelillisiä menetelmiä. Peli tehtiin Kehitysvammaliiton kuvapalvelu Papunetin kuvatyökalun avulla, luomalla tulostettava valmis peli, jota voi vapaasti käyttää epäkaupallisiin tarkoituksiin.

Yhteistyötä tehtiin Vantaan kaupungin tukiperhekoordinaattorin kanssa, joka koki tukiperheistä pilottiryhmän testaamaan Oma-peliä. Neljästä eri tukiperheestä osallistui viisi (5) varhaiskasvatusikäistä lasta pelin testaamiseen. Tukiperhevanhemmat kokivat työvälineen lisäävän lapsen kuulemistä ja helpottavan lapsilähtöistä kirjaamista tukiperhekertomukseen. Opinnäytetyön tuloksena Vantaan kaupungin kertomukseen lisätään oma osio lapsen kerronnalle.

Asiasanat: kuvakommunikaatio, kuvaviestintä, lapsen osallisuus, pelilliset menetelmät, tukiperhetoiminta, varhaiskasvatusikä

ABSTRACT

Makiki, Juulia & Vuolle, Mirka

Hearing the child's experience in support family service

Oma-peli - a tool for support families

56 pages, 5 appendices

Spring, 2021

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree Programme in Social Services

Bachelor of Social Services

Particular attention must be paid to strengthening the inclusion of children. The City of Vantaa's support family activities identified a need for development to strengthen the child's participation and to hear the experience. The aim of the thesis was to hear the experience of children under 7 years during the support weekend and the purpose was to strengthen the child's inclusion in the support family activities. The comprehensive purpose was to influence the recording policy in the support family report.

In this development-oriented thesis, a game was prepared for support families to be used as a tool. With this tool - called "Oma-peli" -, child's experience becomes visible to the support family, the service provider and the parents. Picture Communication Symbols (PCS) and game methods were utilized in the production of the output. The game was made with the help of Papunet, an image service of the The Finnish Association on Intellectual and Developmental Disabilities (FAIDD), using a picture tool to create a ready-to-print game for free non-commercial use.

Collaboration was made with the City of Vantaa's support-family coordinator who assembled a pilot group of support families to test the game. Five (5) under 7 years old children, who stay with four (4) different support families, participated in the testing. Supportive family parents felt that the tool increased hearing child's experience and facilitated child-centered recording in the support family report. As an outcome of the thesis, a separate section for the child's narrative is added to the City of Vantaa's support family report.

Keywords: child inclusion, early childhood, game methods, picture communication, Picture Communication Symbols (PCS), supportive family activities

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 LASTENSUOJELU JA TUKIPERHETOIMINTA.....	5
2.1 Lasten oikeudet ja lait	5
2.2 Ennaltaehkäisevä lastensuojelu ja avohuolto.....	7
2.3 Tukiperhetoiminta lastensuojelussa ja sosiaalihuollossa	8
2.4 Vapaaehtoistyö tukiperhetoiminnassa.....	10
3 LAPSEN NÄKÖKULMA JA KOKEMUS TUKIPERHETOIMINNASSA	11
3.1 Vuorovaikutukselliset suhteet.....	11
3.2 Arki tukiperheessä lasten kokemana.....	13
4 LAPSEN OSALLISUUS	15
5 KASVATTAJA OSALLISUUTTA TUKEMASSA	17
5.1 Osallisuuden merkitys lapsen kehitykselle	17
5.2 Kuvien käyttö osallisuuden tukena	18
5.3 Pelit osallisuutta lisäämässä	20
6 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET	21
7 OMA-PELIN KEHITTÄMINEN TYÖVÄLINEEKSI	22
7.1 Toimintaympäristön ja toiminnan kuvaus	22
7.2 Oma-peli	24
7.3 Oma-pelin suunnittelu, toteutus ja arviointi	25
8 ARVIOINNIN TULOKSET	27
8.1 Lasten kertomaa	27
8.2 Tukiperheen aikuisten vastauksia kyselyyn	31
8.3 Tukiperhekoordinaattorin palaute.....	34
8.4 Itsearviointi.....	35
9 KEHITTÄMISPROSESSIN KUVAUS.....	36
10 POHDINTA	39

10.1 Eettisyys ja luotettavuus.....	39
10.2 Ammatillinen kasvu	40
10.3 Jatkokehittämisideat ja johtopäätökset.....	42
LÄHTEET.....	44
LIITE 1. Oma-pelin tulostettavat materiaalit ja peliohjeet.....	50
LIITE 2. Kutsu tukiperheille	51
LIITE 3. Kirje tukiperheiden vanhemmille ja suostumuslomake	52
LIITE 4. Arviointilomake	53
LIITE 5. Tukiperhekertomus.....	54

1 JOHDANTO

Lasten oikeuksien sopimuksen 12 artikla takaa jokaiselle lapselle oikeuden ilmaista oma näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset tulee ottaa huomioon iän ja kehitystason mukaisesti. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. (Unicef. Lapsen oikeuksien sopimus; Opetushallitus 2018, 26.) Kansallinen Lapsistrategia 2040 tavoittelee lapsen oikeuksien vahvistamista niin palveluissa kuin päätöksenteossakin (Valtioneuvoston julkaisuja 2021, 11).

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (Lape) on hallituksen yksi kärkihankkeista. Vantaa on mukana toteuttamassa Lapsen paras- yhdessä enemmän osahanketta yhdessä Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin, pääkaupunkiseudun kuntien, järjestöjen sekä korkeakoulujen kanssa. Hankkeen tarkoitus on kehittää lasten ja perheiden palveluja. Lape-muutosohjelma painottaa muun muassa huomioimaan lasten ja perheiden näkökulmaa ottaen heidät mukaan palvelujen uudistamiseen. Suunnitelmassa korostuu lapsen oikeus osallisuuteen ja osallistumiseen. Lapsen tulee voida vaikuttaa toimintaa koskeviin päätöksiin kertomalla mielipiteensä ja ideansa. (Vantaan kaupunki. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2018, 5,14.) Lapsen keskeinen tavoite lastensuojelussa oli lapsen osallisuuden sekä lapsikeskeisen työskentelyn vahvistaminen vuosina 2016–2019. (Hämeen-Anttila, 2017, 246.)

Kehittämispainotteisen opinnäytetyömme yhteistyötahona on Vantaan kaupungin tukiperhetoiminta, jossa havaitsimme kehittämistarpeen lapsen osallisuuden vahvistamiseksi ja kokemuksen kuulemiseksi. Työmme tarkoituksena on työvälineen kehittäminen varhaiskasvatusikäisen lapsen kuulemiseksi, kuten Vantaan hyvinvointisuunnitelma edellyttää (Vantaan kaupunki. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2018, 5, 14). Tavoitteena on mahdollistaa lapsen kokemuksen kuuleminen ja kirjaaminen tukiperheviikonlopun jälkeen. Rajasimme aiheen varhaiskasvatusikäisiin, sillä suuntaudumme molemmat sosionomi (AMK) varhaiskasvatuksen opettajiksi.

Opinnäytetyön teoreettisissa lähtökohdissa ja keskeisissä käsitteissä tarkastellaan lapsen näkökulmaa, osallisuutta ja kuulluksi tulemistä, lastensuojelua ja siihen liittyviä lakeja, vapaaehtoistyötä sekä tukiperhetoimintaa. Lisäksi esittelemme Vantaan tukiperhetoimintaa ja kerromme sen nykyisestä toiminnasta ja käytänteistä.

2 LASTENSUOJELU JA TUKIPERHETOIMINTA

2.1 Lasten oikeudet ja lait

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) lapsen oikeuksien sopimus on vuonna 1990 kansainvälisesti voimaan astunut sopimus. Sopimuksessa painotetaan lapsille suunnattuja erityisoikeuksia, kuten oikeutta suojeluun ja hoivaan sekä oikeutta tulla kuulluksi asiassaan. Lisäksi se sisältää yleisempää laatua olevia taloudellisia, sosiaalisia sekä koulutuksellisia ihmis- ja perusoikeuksia. Suomi ratifioi sopimuksen vuonna 1991, jolloin sopimuksen artikkelit 1–41 otettiin osaksi maamme oikeusjärjestystä. Sopimusta voidaan pitää kansallisen lapsipolitiikkamme merkittävänä instrumenttina. (Mahkonen 2010, 85, 90, 94.)

Lapsen oikeus osallisuuteen on näin ollen turvattu kansainvälisesti Lasten oikeuksien sopimuksella ja kansallisesti Suomen lainsäädännöllä sisältymään kaiken lasten kanssa tehtävään työhön. Perustuslain (L 731/1999) mukaan lapsilla on iästä riippumatta oikeus vaikuttaa omiin asioihinsa kehitystään vastaavalla tavalla. Lastensuojelulaki (L 417/2007) velvoittaa selvittämään lapsen toivomukset ja mielipiteet sekä ottamaan ne huomioon lastensuojelua toteutettaessa. Myös sosiaalihuoltolain mukaisesti palveluita järjestettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tarpeisiin ja toiveisiin (L 1301/2014). Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa lapsen mielipide ja toiveet tulee selvittää ja ottaa huomioon

palvelun suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa (L 540/2018; Esiopetuksen opetussuunnitelmien perusteet 2014).

Lapsen edun (Artikla 3.) ensisijaisuus on yksi neljästä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen soveltamista ohjaavista yleisperiaatteista (Unicef. Lapsen oikeuksien sopimus). Suomen lapsilainsäädännön mukaan sen tulee olla kaiken työskentelyn lähtökohta sekä keskeinen arviointiperuste lastensuojelutoimenpiteissä. Jotta lapsen etu voi toteutua, tulee toiminnan olla lapsilähtöistä ja tunnustaa lapsen aktiivinen toimijuus omassa elämässään. Lapsuus tulee nähdä aikuisuuden kanssa tasavertaisena elämänvaiheena. Tilanteita tulee tarkastella lapsen näkökulmasta ja lapsen tarpeista käsin. Lapsen etu konkretisoituu toimintaperiaatteena: Lapsella on oikeus kehitystään vastaavasti vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Ei riitä, että lasta kuullaan, vaan hänen mielipiteensä on myös otettava huomioon palveluita tarjottaessa ja kehittäessä. Viranomaisella on velvollisuus tällaisten toimintakäytäntöjen kehittämiseen. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, THL. Lastensuojelun käsikirja 2020.) Aulan (2011, 27) mukaan lapsen kokemuksen selvittämisen todetaan olevan välttämätöntä lapsen edun arvioimiseksi.

Lastensuojelu- ja sosiaalihuoltolaki korostavat lapsen edun ja osallisuuden huomioimista eri prosesseissa. Lastensuojelun kehittämistyössä on näin ollen huomioitu asiakasosallisuuden vahvistuminen ja asiakkaan osallisuuden lisääminen (Bardy & Heino, 2013, 21). Muun muassa lasten haastattelukäytäntöön on haettu uudenlaisia menetelmiä osallisuuden huomioimiseksi ja lapsinäkökulman saavuttamiseksi. Aikaisemmat työskentelytavat ovat perustuneet lapsen haastatteluun, jonka rinnalle on haluttu kehittää lapsen erityisyys haastattelukumppanina huomioiden monipuolisempia menetelmiä ja työvälineitä. (Keränen 2004, 6, 12.)

2.2 Ennaltaehkäisevä lastensuojelu ja avohuolto

Lastensuojelulain 2§ tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen ja tasapainoiseen kasvuympäristöön. Ensisijaisesti lasten vanhemmilla ja huoltajilla on vastuu huolehtia lapsen hyvinvoinnista ja tasapainoisesta kehityksestä. (L 417/2007.) Julkisen vallan tulee kuitenkin tukea perheen mahdollisuuksia lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi (THL. Lastensuojelun käsikirja 2020).

Lastensuojelun tehtävinä on edistää lasten hyvinvointia ja ennaltaehkäistä ongelmia erilaisilla yhteiskunnallisilla toimintatavoilla. Näihin kuuluvat muun muassa lapsen elinympäristön turvallisuus sekä riittävät mahdollisuudet leikkiin ja muuhun virikkeelliseen toimintaan. Kotiympäristön lisäksi arjen ympäristöihin kuuluvat päivähoito- ja varhaiskasvatuspalvelut, koulu, harrastustoiminta ja muut lähiympäristön yhteisöt. Myös monet yhteiskunnalliset päätökset voivat tukea tai kaventaa lapsen mahdollisuuksia hyvään elämään. Näitä ovat esimerkiksi alkoholipoliitikka, liikenneratkaisut ja vanhempien työssäkäyntiin liittyvät asiat. (THL. Lastensuojelun käsikirja. 2020.)

Ennaltaehkäisevän lastensuojelun tarkoituksena on tukea lasta ja perhettä kunnan muiden palvelujen avulla ilman lastensuojelun asiakkuutta. Näihin palveluihin kuuluvat muun muassa äitiys- ja lastenneuvolat, sekä muu terveydenhuolto, päivähoito ja koulu. Ehkäisevällä lastensuojelulla tuetaan vanhemmuutta ja koko perheen hyvinvointia. Sen tarkoituksena on turvata lapsen kasvua ja kehitystä. Ongelmien syntymistä pyritään ennaltaehkäisemään havaitsemalla lapsen ja perheen tuen tai erityistuen tarve mahdollisimman varhain. (THL. Lastensuojelun käsikirja. 2020.)

Lastensuojelun avohuollon tukitoimiin kuuluvat lapsen ja perheen ongelmatilanteissa auttaminen, taloudellinen ja muu tuki esimerkiksi koulunkäynnissä, harrastuksissa ja läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä, kuntoutumista tukevat hoito- ja terapiapalvelut, tehostettu perhetyö, perhekuntoutus ja muut lasta ja perhettä tukevat palvelut ja tukitoimet. Tässä mainituilla muilla tukitoimilla

tarkoitetaan esimerkiksi koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa, kriisityötä ja seikkailu- ja perheleirejä. (THL. Lastensuojelun käsikirja. 2020.)

Perhettä voidaan tukea myös sosiaalihuoltolain mukaisilla tukitoimilla ilman lastensuojelun asiakkuutta. Näitä voivat olla esimerkiksi tukihenkilö- ja perhe, perhetyö ja vertaisryhmätoiminta sekä loma- ja virkistystoiminta. Tarkoituksena on, että käytössä on erilaisia tukitoimia ja muotoja, jotta lapsi ja perhe saavat oikeanlaista tarpeellista heille sopivaa tukea tarpeeksi ajoissa. (THL. Lastensuojelun käsikirja. 2020.) Lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa tehdään aina asiakassuunnitelma, jonka pohjalta perheelle järjestetään avohuollon tukitoimia (L 417/2007).

2.3 Tukiperhetoiminta lastensuojelussa ja sosiaalihuollossa

Tukiperhetoiminnalla lastensuojelussa on yli 40 vuoden historia. Se syntyi 1970-luvun loppupuolella osaksi kunnallista lastensuojelua. Nykypäivänä tukiperhetoiminta on tavallisimmin lastensuojelun avohuollon tukitoimia. Svenlinin mukaan Fraser ja kumppanit (2009) määrittelevät tukiperheen tavoitteelliseksi muutosstrategiaksi eli interventioksi. Sillä pyritään vaikuttamaan yksilö- ja perhetasolla myönteisesti lapsen kehitykseen, sekä vahvistamaan ja tukemaan lapsen huoltajan kasvatustyötä. Muihin avohuollontukitoimiin verrattuna tukiperhetoiminta eroaa suhdeperustaisuudella siten, että se on maallikko- ja vapaaehtoisuustoimintaa. (Svenlin 2020, 217–218.)

Tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta pohjautuu sosiaalihuolto- ja lastensuojelulakiin. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) uudistus muutti perhepalvelujen painopistettä lastensuojelun ehkäisevästä työstä perhepalveluna annettaviin yleisiin perhepalveluihin. Näin ollen tukiperhetoimintaa on voitu järjestää ilman lastensuojelun asiakkuutta. (Hämeen-Anttila, 2017, 223.) Tukiperheitä välitetään niille perheille, joilla on tarvetta jatkuvalla tuella joko vanhempien tai lapsen haasteiden takia (Utti 2009, 40).

Valtakunnallisesti kerättyjä yhtenäisiä tilastotietoja tukiperhetoiminnasta ei ole. Suomessa tilastoidaan ainoastaan avohuollon asiakkuudet, ilman tukimuotojen erittelyä (Heino 2008,12; Svenlin 2020, 49). Miettinen (2013), sekä Moilanen (2015) arvioivat, että tukiperhetoiminta on lastensuojelun avohuollon käytetyimpiä tukimuotoja. Arviota tukevat eri palveluntuottajien omat vuosittaisten tilastot. (Lehto-Lundén 2020, 13.) Svenlinin varovaisen arvion mukaan tukiperhe olisi noin 10 prosentilla lastensuojelun avohuollon asiakkaista. Tämä tarkoittaa sitä, että Suomessa kävisi tuhansia lapsia tukiperheissä. (Svenlin 2020, 50.)

Tukiperhetoimintaa voidaan kuvailla perhehoidon ja tukihenkilön muunnoksena. Sen tavoitteet ovat laajat ja moninaiset, jonka tarkoituksena on vahvistaa lapsen ja vanhemman suojaavia tekijöitä heidän elämässään. Koska tukiperhe on interventiona joustava ja mukautuu erilaisiin tilanteisiin, sitä ei ole myöskään tarkasti määriteltä. Esimerkiksi tuen kestoa ei ole rajattu ja sosiaalityöntekijä saa käyttää harkintaa kuka voi toimia tukiperheenä kullekin lapselle. Tärkeintä intervention onnistumisen kannalta on, että millainen vuorovaikutuksellinen suhde muodostuu tukiperheen ja tuettavan lapsen ja hänen perheensä välille. Parhaimmillaan tukisuhde voimaannuttaa ja kannattelee tuettavaa lasta ja perhettä. (Svenlin 2020, 217–218.)

Tukiperheen tavoitteena on vahvistaa lapsen perusturvallisuutta ja kasvattaa lapsen sietokykyä erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Osalle lastensuojelun asiakkaana oleville lapsille tukiperhe toimii turvapaikkana elämän kuormittavassa tilanteessa. Etenkin yksinhuoltajille tukiviikonloppu antaa tarpeellista vapaa-aikaa. Erilainen uusi ympäristö ja sosiaalisten verkostojen laajeneminen vahvistaa lapsen erilaisia taitoja ja toimintakykyä. (Svenlin 2020, 218.) Tukihenkilö- ja tukiperhetoimintaa järjestävät ja organisoivat kaupungit ja kunnat itse tai palvelut voidaan hankkia ostopalveluna kolmannelta sektorilta, esimerkiksi Pelastakaa lapset ry:ltä (Huisman & Mursu 2017, 5).

2.4 Vapaaehtoistyö tukiperhetoiminnassa

Vapaaehtoistyö tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnassa on tärkeä yhteiskunnallinen voimavara. Vapaaehtoiset käyttävät omia resurssejaan lapsien ja nuorten tukemiseksi ja hyvinvoinnin lisäämiseksi. Vapaaehtoistyö tässä kontekstissa sijoittuu kolmannelle sektorille julkisen ammattiavun ja henkilökohtaisen avun väliin. Sillä ei ole tarkoitus, eikä sillä saa korvata ammattiapua, vaan vapaaehtoistyö tukee ja täydentää sosiaalialan ammatillista työtä. (Utti 2009, 9.) Kun taas Lehto-Lundénin mukaan tukiperhetoiminnasta on tullut enemmän puoliammatillista toimintaa. Lastensuojeluviranomaiset kouluttavat tukiperheitä ja ohjaavat lapsia tukiperheisiin, näin ollen vapaaehtoiset tukiperheet toteuttavat lakisääteistä lastensuojelutyötä. (Lehto-Lundén 12.)

Vapaaehtoistyö on toimintaa, jossa vapaaehtoisesti annetaan aikaa toisen ihmisen, ryhmän, yhteisön tai organisaation käyttöön. Utti viittaa, että Pennerin (2002;2004) mukaan vapaaehtoistyöstä löytyy neljä ominaispiirrettä, jotka ovat pitkäaikaisuus, suunnitelmallisuus, velvoitteista vapaa ja organisatorinen konteksti. Lisäksi Nylund (2000) ja Yeung (2004) pitävät vapaaehtoistyön tyypillisenä piirteenä palkattomuutta. Heidän mukaansa perheenjäsenten ja ystävien auttaminen ei ole vapaaehtoistyötä. (Utti 2009, 13.)

Vapaaehtoisten tulee käydä tukihenkilökurssi, joka antaa valmiudet tukihenkilönä tai tukiperheenä toimimiseen. Tukihenkilöksi aikovan oma elämäntilanne tulee olla tasapainossa, hänen tulee olla luotettava ja vähintään 18-vuotias. Tavallisimmin lapsi viettää aikaa tukiperheessä yhden viikonlopun kuukaudessa. Tavoitteena on saada lapselle merkityksellinen, vähintään vuoden kestävä ihmissuhde turvallisen aikuisen kanssa. Vapaaehtoiselta ei edellytetä erityistaitoja, sosiaalialan tuntemusta tai ammatillisia valmiuksia. (Utti 2009, 40.)

Tukiperheen avulla lapsi saa kuvan toisenlaisesta perhemallista ja uusia turvallisia suhteita sellaisten aikuisten kanssa, jota ovat kiinnostuneita ja sitoutuneita antamaan aikaa ja huomiota lapselle. Tukiperhetoiminnan tavoitteet katsotaan olevan moninaisia. Luotettavien vapaaehtoisten sosiaalisten suhteiden avulla tuetaan lapsen ikätasoista kehitystä, kasvatetaan perusturvallisuuden tunnetta, sekä vahvistetaan vuorovaikutus-, tunne- ja sosiaalisia taitoja itsetunnon lisäämiseksi. (Svenlin 2020, 16, 133.)

3 LAPSEN NÄKÖKULMA JA KOKEMUS TUKIPERHETOIMINNASSA

3.1 Vuorovaikutukselliset suhteet

Lapsen kokemusta tukiperhetoiminnasta on tutkittu Suomessa melko vähän. Lehto-Lundén (2020, 11) viittaa ruotsalaiseen tutkimukseen (Andersson & Bangura Arvidsson 2001), jossa todetaan, että sosiaalityön ammattilaiset eivät ole ajatelleet lapsen näkökulmaa tukiperhetoiminnassa. Tähän vaikuttaa paljon se, että tuen muotoa on pidetty aikuisille suunnattuna tukitoimena. Lapsi on siten otettu huomioon aikuisten tarpeista käsin, jolloin lapsen näkökulma jää pakostakin alisteiseksi aikuisnäkökulmalle. (Lehto-Lundén 2020, 19–20.) Svenlin (Svenlin 2020, 57) viittaa Berg Eklundhin (2010) tutkimukseen lapsen kokemuksista, jonka mukaan tukiperhe ei vastaa lapsen tarpeisiin, vaan vanhemman tarpeeseen saada omaa aikaa ja lepoa. Lapset kokivat käyvänsä tukiperheissä siitä syystä, että vanhemmat saivat hoitaa asioita ilman heitä ja levätä. Aikuiskeskusten toimintamallien muuttaminen on mahdollista lapsen kokemusten tullessa kuulluksi. (Lehto-Lundén 2020, 20, 103.)

Suomessa tutkimusta ovat tehneet Keränen (2004), Lehto-Lundén (2020) ja Svenlin (2020). Keränen (2004, 6) mukaan lasten merkitykselliset kokemukset tukiperhetoiminnassa rakentuivat arjen tilanteista, suhteista aikuisiin ja lapsiin, toimintaympäristöön ja eläimiin. Lehto-Lundénin (2020, 1) mukaan lapsille

merkityksellisiä kokonaisuuksia tukiperhetoiminnassa ovat: suhteet, toiminnallisuus, toimintaympäristö ja toistuvat siirtymät.

Keräsen (2004, 48, 50) mukaan lapset ovat kokeneet, ettei heidän mahdollisuutensa osallistumiseen ja tietoon huomioida riittävästi. Osa Keräsen haastatteluun osallistuneista lapsista koki, että heidän mielipiteitään, käsityksiä tai toiveita ei otettu huomioon päätöksen teossa. He olivat ulkopuolisia omassa asiassaan, eikä heitä kuultu. Lapsen sijasta äiti oli tukitoimen keskushenkilö, jonka kautta lapsen kokemuksia kuultiin suodatettuina.

Tukiperhetoiminnassa pidetään erittäin tärkeänä sitä, että vuorovaikutussuhteet tukiperheen aikuisiin olisivat toimivia. Vuorovaikutuksen merkityksen korostaminen on lapsen kannalta erityisen tärkeää, koska heidän mahdollisuutensa irtautua toimimattomasta tukisuhteesta on hyvin olematonta.

Positiiviset kuvaukset tukivanhemmista liittyivät heidän ominaisuuksiinsa, kuten huumorintajuun ja yhteisen tekemisen hetkiin. (Keränen 2004, 66–67.)

Tukiperheiden omia lapsia, eli niin sanottuja bonussisaruksia kuvailtiin parhaiksi ystäviksi. Samoin tukiperheiden lemmikit nousivat esille tukilapsille merkityksellisinä suhteina. (Lehto-Lundén 2020, 111, 113.) Sosiaalisten suhteiden kautta ympäristö ja eläimet tulivat merkityksellisiksi lasten kerronnassa. Suhteita luotiin myös tukiperheen läheisten lapsiin ja pihapiirin lapsiin. Ne toivat ystävyyden, turvallisuuden ja jakamisen kokemuksia. Tukiperhetoiminnan kautta lapsille muodostui kaksi läheisverkostoa, jotka olivat erillään toisistaan. (Keränen 2004, 63–64.)

Lapset kokivat tukiperheissä myös vaikeita tilanteita ja tunteita. Lasten kielteiset kuvaukset tukiperheen aikuisista liittyivät yksittäisiin tilanteisiin ja ne olivat harvinaisia. Nämä tilanteet liittyivät tavallisimmin lapsen epäoikeudenmukaisuuden tunteisiin ja mitätöivään kohteluun. Moni lapsi ikävöi tukiperheen luona kotiaan, etenkin pidempinä lomakausina. Toiset lapset taas halusivat käydä tiheämmin tukiperheen luona. Lapset siis saattoivat ikävöidä kahteen suuntaan. (Keränen 2004, 54–55, 66–67.)

Lehto-Lundénin (2020, 105, 139) tutkimuksessa lapset kertoivat jännittävänsä tukiperheeseen lähtöä tai epämiellyttävää tunnetta tukiperheeseen jäädessä. Lasten näkökulmasta toivottiin lyhyempää välimatkaa kodin ja tukiperheen välillä. Siirtymiin liittyvät erilaiset tunteet olivat myönteisiä tai kielteisiä sen mukaan, miten aidosti lasta asiassa kuunneltiin vai ohitettiin lapsen näkökulma kokonaan.

Parhaimmillaan tukiperhetoiminta antaa lapsille merkityksellisiä ja mielekkäitä kodin ulkopuolisia vastavuoroisia suhteita, joiden avulla lapsi pystyy peilaamaan minuuttaan ja pohtimaan elämää. Etenkin haastavissa ja rikkinaisessa elämäntilanteessa oleville lapsille tukisuhde tarjoaa suojaavia tekijöitä ja korjaa vaurioita. Tukiperhe antaa toisenlaisen perhemallin lapsen oman perheen rinnalle. (Lehto-Lundén 2020, 118.)

3.2 Arki tukiperheessä lasten kokemana

Lasten kokemukset tukiperheen suhteissa toivat esiin toiminnan ja toimintaympäristön merkityksen. Toiminnallisuus ja yhdessä tekeminen vahvistavat ihmisten välisiä suhteita ja henkistä hyvinvointia. Arki, rutiinit ja säännöt auttoivat lapsia ennakoimaan tulevia tapahtumia ja olivat tärkeitä. Lapset kokivat kiireettömän yhdessäolon ja erilaisten askareiden tekemisen merkittävänä. Kysymällä lapsen mielipidettä arkisista toiminnoista vahvistuu lapsen aktiivinen toimijuus. Näin lapsi voi kokea olevansa osa perhettä, siinä missä tukiperheen omatkin lapset. Lapsille oli esimerkiksi tärkeää, että tukiperheessä kysyttiin mitä ruokaa he haluaisivat syödä. Se antoi lapselle tunteen siitä, että hän oli tärkeä ja odotettu. (Lehto-Lundén 2020, 34, 128–130, 138, 140.)

Ihmissuhteiden lisäksi lapsi voi liittää itsensä tukiperheisiin myös tavaroiden ja eläimien avulla (Keränen 2004, 62). Tuettava lapsi voi kiintyä ympäristöön ja esineisiin, jotka luovat pysyvyyden tunnetta vaihtuvan ympäristön vastapainoksi. Lapset kokivat tärkeäksi ottaa kodista mukaan tukiperheeseen omia tärkeitä tavaroita ja askarteluja. Näiden esineiden kautta haluttiin esitellä omaa maailmaa tukiperheelle, erityisesti bonussisaruksille. Lapsen kokemuksien mukaan heistä

ei tukiperheissä tiedetty etukäteen, mutta lapsilla oli tietoa tukiperheestä ainakin vanhempien kautta kerrottuna. Kertomuksen pohjalta lapset olivat rakentaneet omia mielikuvia tukiperheestä, jotka eivät täysin vastanneet todellisuutta. Tukiperheellä taas ei ollut tietoa esimerkiksi lapsen kiinnostuksen kohteista tai lapsen muistakaan asioista. (Lehto-Lundén 2020, 127–128.)

Toimintaympäristön vaihdos auttoi lapsia löytämään uusia kiinnostuksen kohteita ja harrastusmahdollisuuksia. Lapset myös tiedostivat käytöksensä olevan rauhallisempaa uudessa tukiperheessä, kuin omassa kodissa. Tukiperheessä lapsi osallistui erilaisiin toimintoihin ja harrastuksiin, joita kotona ei pystytty tarjoamaan. Tämä mahdollisti elinympäristön laajenemisen ja uusien elämyksien saannin. Eri-laiset tekemiset, kuten retkeily, puistoilu, metsä ja luonto edesauttoivat myös vuorovaikutuksellisuuden syvenemistä. Lasten kokemuksissa korostui luonnon merkitys. Esimerkiksi maaseutumainen ympäristö mahdollisti lapselle itsenäisen ja vapaamman tekemisen, kuten puissa kiipeily ja luonnon ”aarteiden” etsiminen. (Lehto-Lundén 2020, 108, 131, 133, 134, 140.)

Kokemukset tukiperhetoiminnasta sisälsivät monenlaisia tunteita. Se mikä toiselle lapselle oli positiivinen kokemus ja voimavara saattoi toiselle merkitä stressitekijää ja negatiivista kokemusta. Esimerkiksi toisille säännöt ja rutiinit loivat turvallisuuden ja oikeudenmukaisuuden tunnetta, saattoi toinen lapsi kokea sen sietämättömänä joustamattomuutena. Tukisuhteen jatkuessa pidempään tunneskaala laajeni ilosta ja innostuneisuudesta suruun ja tylsyyden tunteisiin. Muita lasten kertomia tärkeitä tunteita olivat kuulluksi tulemisen tunne, kokemus siitä, että hän on tärkeä ja saa sekä fyysistä että emotionaalista lohdutusta. (Keränen 2004, 68–70.)

4 LAPSEN OSALLISUUS

Osallinen ihminen pystyy vaikuttamaan oman elämänsä kulkuun, elinympäristöönsä ja yhteiskuntaan (Isola ym. 2017). Osallisuuden keinoin edistetään tasa-arvoa, terveyttä ja hyvinvointia sekä torjutaan köyhyyttä ja syrjäytymistä (THL. Hyvinvointi- ja terveyserot. Osallisuus). Lapsen osallisuus rakentuu toiminta- ja vaikutusmahdollisuuksista itselle tärkeissä asioissa (THL. Lapset- ja nuoret).

Alle kouluikäisen lapsen osallisuutta ei voida määritellä niinkään yhteiskunnallisen vaikuttamisen kautta, vaan se mahdollistuu lapsen ja aikuisen välisessä vuorovaikutuksessa, valintatilanteissa ja yhteisessä toiminnassa. Lapselle on tärkeää saada kertoa asioistaan aikuiselle. Kuulluksi tuleminen tunne on yksi tärkeimmistä tekijöistä osallisuuden kokemuksessa. (Leinonen 2014, 18, 36–37.)

Lapsella on oikeus tulla kuulluksi myös silloin, kun hänen tuottamansa tieto on ristiriidassa aikuisen kanssa. Lapsen näkökulmasta asia voi olla eri tavalla merkittävä kuin aikuiselle. (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 124.) Lisäksi lapsen tapaa ajatella ja antaa asioille merkityksiä eroaa aikuisista. Näin ollen lapsen näkökulma asiaan voi olla sellainen, ettei aikuinen ole osannut sitä edes ajatella. (Roos 2015, 16.) Tästä syystä tiedon on tultava suoraan lapselta itseltään, eikä aikuisen tulkinnan kautta.

Harry Shierin (2001, 111) mukaan osallisuutta voi määrittää viisitasoisen mallin mukaan. Ensimmäisellä tasolla vaikuttavat lapsen ja aikuisen vuorovaikutus, pysähtyykö aikuinen kuuntelemaan lasta sekä havainnoimaan myös sanattomia viestejä. Toisella tasolla tuetaan lasta ilmaisemaan omia mielipiteitään, sekä pohditaan, millä keinoin aikuinen mahdollistaa mielipiteiden ilmaisun. Kolmannella tasolla lasten mielipiteet otetaan huomioon ja niiden toteutumista tai toteutumatta

jättämistä perustellaan lapselle. Neljännellä tasolla lapset otetaan mukaan päätöksentekoprosessiin, aikuinen jakaa valtaansa lasten kanssa mutta kantaa päätöksistä viimekädessä vastuun. Viimeisellä, viidennellä tasolla lapsi ja aikuinen jakavat niin valtaa kuin vastuutakin, lapsen ikätasolle sopivalla tavalla. Jotta lapsen oikeuksien määrittämät minimiedellytykset tulisivat täytetyiksi, tulisi vähintäänkin kolmen alimman tason määrittämät asiat toteutua.

Kuvio 1. Osallisuuden polun tasomalli (Shier 2001)

Osallisuus tarvitsee toteutuakseen otolliset olosuhteet. Näitä osallisuuden toteutumisen perusedellytyksiä ovat Turjan mukaan (2017, 49–50) *luottamus itseen ja muihin*. Lapsi tarvitsee *turvallisuuden tunteen* ilmaistaakseen itseään. Osallistumisen näkökulmasta on merkittävää, että lapsella olisi *yhteinen kieli ja keinot kommunikoida*. Lapsella tulee olla riittävästi *tietoa yhteisön toiminnasta ja materiaalisista resursseista*, osallistuakseen suunnitteluun ja päätöksentekoon.

Leinonen (2014, 18–19) mukaan pienten lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa voidaan jakaa seuraaviin alakäsitteisiin: *Osallisuus arjessa, rutiineissa ja perustoiminnoissa*, *Osallisuus vuorovaikutuksen ja yhteisen toiminnan kautta sosiaalisissa suhteissa* sekä *Osallisuus henkilökohtaisena kokemuksena*. Lapsen kokemukset osallisuudesta ovat tilannesidonnaisia ja yksilöllisiä. Ne syntyvät arjen merkityksellisissä tilanteissa. Olennaista osallisuuden kokemuksessa on myös mahdollisuus kieltäytyä toiminnasta tai osallistumisesta, tällöin aikuisen

tulee miettiä keinot, joilla lapsen osallisuus turvataan (THL. Lastensuojelun käsikirja. Lapsen osallisuus).

5 KASVATTAJA OSALLISUUTTA TUKEMASSA

5.1 Osallisuuden merkitys lapsen kehitykselle

Kasvattajan rooli lapsen osallisuuden tukemisessa on merkittävä. Ensimmäinen osallisuuden kokemus muodostuu jo varhain vauvan ja hoivaajan välisessä vuorovaikutuksessa, hoivaajan vastatessa sensitiivisesti vauvan viesteihin (Mäkelä 2011, 15). Lapsi rakentaa myönteistä kuvaa itsestään kohtaamisissa, joissa hän tulee kuulluksi ja nähdyksi (Opetushallitus 2018, 30). Kasvattaja voi omalla toiminnallaan joko mahdollistaa tai estää lapsen osallisuuden toteutumista arjen kohtaamisissa ja vuorovaikutustilanteissa (Leinonen 2014, 17).

Jotta lapsi voi kokea aitoa osallisuutta, tulee kasvattajan tavoittaa hänen näkökulmansa asioihin. On myös ensiarvoisen tärkeää, että lapsi kokee tulleeensa kuulluksi ja hyväksytyksi. Kasvattajan tehtävänä on mahdollistaa ja rohkaista lasta kertomaan ajatuksistaan ja mielipiteistään sekä ilmaisemaan tunteitaan ja toiveitaan. Lisäksi kasvattajan on muistettava lapsen vielä harjoittelevan vuorovaikutustaitoja, joten hänen tulee kantaa vastuu siitä, että kaikilla lapsilla on tasapuolisesti mahdollisuus tulla kuulluksi. (Roos 2016, 55–56.)

Jotta jokainen lapsi kokee tulewansa ymmärretyksi, on kasvattajan tärkeää tutustua myös vaihtoehtoiisiin kommunikaatiomenetelmiin, kuten kuvien käyttöön osallisuuden tukena (Turja, 2017, 50). Työyhteisön organisaation rooli yksittäisen työntekijän tukena osallisuuden huomioimiseksi on merkittävä. Organisaation tulee tarjota kasvattajalle mahdollisuudet toteuttaa osallisuutta eri keinoin. (THL. Lastensuojelun käsikirja. Lapsen osallisuus, 2020.)

Tukemalla lasta kertomaan mielipiteitä ja kokemuksia vahvistuvat myös oppimisen kannalta tärkeät metakognitiiviset ajattelutaidot, joiden avulla lapsi voi arvioida ja säädellä omaa toimintaansa. Lisäksi lapsi oppii yhteisöissä tarvittavia vuorovaikutuksen taitoja harjoitellessaan kertomaan omista ajatuksistaan. (Heikka, Hujala & Turja 2009, 81, 84.) Kokemus osallisuudesta herättää lapsessa positiivisia tunteita luoden mielekkään tilan oppimiselle. Ilon ja innostuksen tunteet motivoivat lasta sitoutumaan intensiivisesti vuorovaikutukseen ja oppimisen tilanteeseen. (Leinonen 2014, 18.)

Osallisuuden kokemuksen kautta, lapsi saa kokea itsensä tarpeelliseksi sekä tärkeäksi osaksi yhteisöään. Nämä varhaiset vaikuttamisen kokemukset rakentavat lapselle identiteettiä osaavana kansalaisena, jolla on sekä oikeuksia että velvollisuuksia yhteiskunnassa. (Helin, Kola-Torvinen & Tarkka 2018, 19.) Lapsen ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja velvollisuuksista kehittyy, kun hänen ajatuksiaan kuullaan ja hänen aloitteisiinsa vastataan. Samalla hän oppii yhteisössä tarvittavia osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. (Lehto-Lundén 2020, 18.)

Vahvistamalla lapsen ja nuoren osallistumisen mahdollisuutta ja sitä kautta osallisuuden kokemusta kussakin kehitysvaiheessa, voidaan vaikuttaa lapsen aidon persoonallisuuden ja luovuuden kehittymiseen. Yhteys omaan minuuteen, kyvykyys vaikuttaa ympäristöön ja varmuus joukkoon kuulumisesta ovat mielenterveyden kulmakiviä. Vastaavasti psyykkisen pahoinvoinnin pohjalla on usein kokemus osattomuudesta. (Mäkelä 2011, 14.)

5.2 Kuvien käyttö osallisuuden tukena

Kasvattajan tehtävänä on tukea lasta osallisuuteen ja mielipiteen ilmaisuun ikätasoisella tavalla tai menetelmällä. Huuhtasen (2011, 58) mukaan kuvista osoittaminen on ihmiselle luonnollinen tapa kommunikoida. Myös lapsi, jonka kielelliset taidot eivät ole vielä kehittyneet pystyy viestimään omista toiveistaan tehokkaasti kuvien avulla. Kommunikoinnin lisäksi kuvia voidaan hyödyntää myös toiminnan ohjauksessa, tarkkaavuuden, tunneilmaisun ja käyttäytymisen säätelyssä, sekä sosiaalisten tilanteiden hahmottamisessa. Kuvan lisääminen

auditiivisen viestin tueksi tekee viestin helpommin ymmärrettäväksi ja tukee myös sen muistamista. (Hepola & Vaaraniemi 2012, 12–13; Saari & Pulkkinen, 2009, 6–7.)

Lapsen osallisuuden lisäämiseksi työmenetelmiä on kehitetty myös varhaiskasvatuksessa (Leinonen 2014, 17; Roos 2014, 50). Varhaiskasvatuksessa on mm. yleistynyt käytäntö kuvien käytöstä pedagogisena työvälineenä myös ilman lapsen erityisen tuen tarvetta. Kuvien avulla pienikin lapsi voi tehdä valintoja ja saa näin tuotua äänensä kuuluviin. Niiden avulla voidaan ohjata koko ryhmän toimintaa, nimetä toimintaympäristöä ja sen toimintoja. PCS-kuvien (Picture Communication Symbols) avulla luodaan struktuuria päiväjärjestykseen, tehostetaan suullisia ohjeita tai ne voivat toimia muistin ja toiminnanohjauksen tukena. Myös valokuvausta voidaan käyttää pedagogisen dokumentoinnin tukena ja sen avulla lisätä pienenkin lapsen mahdollisuuksia ylläpitää suhteita ja kommunikoida elämästään (Rintakorpi 2016, 133).

AAC-menetelmät (*Augmentative and Alternative Communication*), eli puhetta tukeva, täydentävä ja korvaava kommunikointi, mielletään usein pelkästään vammaisten kanssa käytettäväksi tukikeinoiksi. Kuvat kuuluvat kuitenkin meidän kaikkien tavalliseen arkeen ja elämään. Esimerkkinä tästä voimme pitää erilaisten laitteiden käyttöohjeissa olevia kaaviokuvia ja liikennemerkkejä. (Saari & Pulkkinen, 2009, 6–7.)

Kuvien käyttö on helppo ja saavutettava menetelmä kaikille. Kommunikointikortteja voi myös valmistaa itse, joko piirtäen, lehdestä leikkaamalla tai valokuvaten, eikä niiden käyttämiseen tarvita ammattilaisen ohjeita (Huuhtanen 2011, 23). Lisäksi lapsi voi myös kuvata itselleen merkityksellisiä esineitä, paikkoja ja tapahtumia erilaisilla digitaalisilla laitteilla. Aikuisen antaessa vain väljät ohjeet kuvaukselle, on lapsen tuottama tieto lapsilähtöistä (Lehto-Lundén 2020, 58–59). Tällöin lapsi kuvaa niitä asioita, joita itse pitää tärkeänä ja joista haluaa kertoa.

Myös valmiita yksinkertaisia piirroskuvia ja kuvasarjoja kuten Piktogrammit ja PCS-kuvat on saatavilla Kehitysvammaliiton ylläpitämästä ilmaisesta

kuvapankista (Papunet. Materiaalia. Kuvatyoökalu.) Varhaiskasvatuksessa käytetään yleisesti näitä molempia. Olemme käyttäneet PCS-kuvia Oma-pelin kuvakortteina.

5.3 Pelit osallisuutta lisäämässä

Pelejä on hyödynnetty asiakastyössä oppimisen, terveydenhuollon ja sosiaalihuollon aloilla enenevästi viime vuosina. Pelien ja pelillisyyden kautta asioita voidaan käsitellä mielekkäällä ja motivoivalla tavalla, menetelmää onkin totuttu käyttämään erityisesti lasten ja nuorten parissa. Pelaaminen rentouttaa ja helpottaa osallistumista luoden turvallista ilmapiiriä, ollen näin erityisen hyvä toimintatapa osallisuuden edistämiseen. (THL. Pelillisyyden hyödyntäminen sosiaalityössä.)

Kehitettäessä osallisuutta lisääviä menetelmiä, on lapsen näkökulman lisäksi huomioitava myös lapselle luontaiset tavat toimia (THL. Lasten ja nuorten osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuudet). Näitä lapselle luontaisia tapoja toimia ovat tutkiminen, liikunta, leikki, eri aisteihin perustuva taiteellinen toiminta ja erilaiset itsensä ilmaisemisen muodot (Turja 2017, 178). Kuvallista ja pelillistä menetelmää on käytetty ammatillisesti monissa toimintaympäristöissä. Seuraavia menetelmiä hyödyntäen olemme valmistaneet Oma-peli työvälineen, joka soveltuu myös käytettäväksi epäammatilliseen käyttöön.

Keskustelumatto (*Talking Mats®*) on puheterapeuttien käyttämä apuväline kaikenikäisten puhe- ja ymmärtämisvaikeuksia omaavien ihmisten mielipiteen kartoittamiseen. Menetelmässä asetellaan kuvakortteja alustalle kuvaamaan mielipiteitä: hyvä, ei mielipidettä tai huono. Aihepiirejä kuvaavista korteista kysytään ”Mitä mieltä olet...?”. (Papunet. Kuvat kommunikoinnissa. Keskustelumatto-menetelmä.) Tämä menetelmä toimii tehokkaasti myös sellaisten lasten ilmaisun tukena, joilla on viestintä-, käyttäytymis-, tai sosioemotionaalisia vaikeuksia. Pelkään verbaaliseen haastatteluun verrattuna, keskustelumaton käytön on todettu tukevan sekä lapsen sitoutumista keskusteluun että kielellistä ilmaisua (Coakes, 2006).

Samalla periaatteella on valmistettu myös *KESY – keskustelu symbolein*-pelin, jonka aihepiirit liittyvät koulumaailmaan. Peli on suunnattu alakoululaisille, mutta sitä voi käyttää soveltaen jo nuoremmilla lapsilla ja muissa toimintaympäristöissä. (Suomen Vanhempainliitto ry. Kettu-peli). Vastaavaa kuvallista ja lapsilähtöistä arviointimenetelmää on sovellettu lisäksi varhaiskasvatuksessa toteutetussa Palautetaulussa (Lankinen & Hatakka 2018), sekä Lapsen kuulemisen pelissä (Kettunen 2019, 12–13).

6 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Tavoitteenamme on varhaiskasvatusikäisten lasten kokemuksen kuuleminen tukiperheviikonlopun jälkeen. Pelin avulla lapsen kokemus tukiviikonlopusta tulee näkyväksi tukiperheelle, palveluntuottajalle sekä huoltajille lapsilähtöisesti. Peli jäisi pysyväksi työvälineeksi tukiperheiden käyttöön. Laajempaan tavoitteena on vaikuttaa kirjaamiskäytäntöön tukiperhekertomuksessa, jotta lapsi tulisi kuulluksi ja hänen kertoma kirjatuksi.

Olemme tehneet tukiperheille työvälineeksi pelin, jonka tarkoitus on vahvistaa lapsen osallisuutta tukiperheessä. Tukiperheet ja tuettava lapsi testaavat Omapelin käytettävyyttä ja arvioivat työvälineen soveltuvuutta tukiperhetoiminnassa.

7 OMA-PELIN KEHITTÄMINEN TYÖVÄLINEEKSI

7.1 Toimintaympäristön ja toiminnan kuvaus

Vantaan kaupungin tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta on ohjattua vapaaehtoistoimintaa. Vantaan kaupungin tukiperheissä on tällä hetkellä 84 tuettavaa lasta, joista 14 on varhaiskasvatusikäistä. Omaa tukiperhettä odottavia lapsia on 98. (Jari Honka, henkilökohtainen tiedonanto 22.1.2021.) Vapaaehtoisena tukihenkilönä tai -perheenä toimivat aikuiset, joiden oma elämä on tasapainossa, ja joilla on halu auttaa ja tukea lasta (Vantaan kaupunki. Tukihenkilöt ja tukiperheet).

Vantaalla tukiperhettä voidaan hakea perhe- ja aikuissosiaalityön, perheneuvolan, tai lastensuojelun kautta. Sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi tehdään ennen yhteydenottoa tukiperhekoordinaattoriin. Aiemmin mainittu sosiaalihuoltolain uudistus on muuttanut asiakkuuksia siten, että suurimmalle osalle tuettavista lapsista tukiperhepalvelu on myönnetty sosiaalihuoltolain perusteella. Pienempi osa tuettavista lapsista saa tukiperheen edelleen lastensuojelun mukaisena avohuollon palveluna. (Jari Honka, henkilökohtainen tiedonanto 23.3.2021.)

Vantaan kaupungilla on yksi tukiperhekoordinaattori, jonka tehtäviin kuuluvat tukiperheiksi haluavien haastattelu sekä yhteistyö sosiaali- ja lastensuojelun viranomaisten kanssa. Haastattelu tapahtuu tukiperheeksi aikovan kotona, jolloin nähdään myös ympäristö, jossa lapsi tulisi viettämään aikaansa. Tukiperhekoordinaattori saa tiedon toisilta viranomaisilta perheistä, jotka tarvitsevat tukiperheen. Hänen tehtävänä on löytää sopiva tukiperhe lapselle. (Jari Honka, henkilökohtainen tiedonanto, 7.6.2019.)

Tukiperhekoordinaattorin haastattelun jälkeen, vapaaehtoiset osallistuvat tuleviin tilanteisiin valmentavalle neljän päivän mittaiselle tukiperhekurssille. Tavallisimmin vapaaehtoinen saa kurssin avulla varmuuden päätökseensä ryhtyä tukihenkilöksi tai tukiperheeksi. Kursseille osallistuminen ei vielä velvoita vapaaehtoista sitoutumaan toimintaan. (Jari Honka, henkilökohtainen tiedonanto, 7.6.2019.)

Tukiperheissä lapsi viettää yhden viikonlopun kuukaudessa, kun taas tukihenkilöä lapsi tapaa 2–4 kertaa kuukaudessa. Tukisuhde pyritään solmimaan aina vuodeksi kerrallaan. (Vantaa. Tukihenkilöt ja tukiperheet. 2020) Tukiperhetoiminta tapahtuu tukiperheen kotona ja kaikkien samassa taloudessa asuvien huoltajien tulee käydä tukiperhekurssi. (Jari Honka, henkilökohtainen tiedonanto 7.6.2019.)

Vantaan kaupungin tukiperhepalveluissa tukivanhempi täyttää jokaisen tukiviikonlopun jälkeen *tukihenkilö/tukiperhekertomus*-lomakkeen (LIITE 5). Lomakkeeseen kirjoitetaan lapsen ja tukiperheen henkilötiedot ja korvauspalkkioihin liittyvät asiat. Lisäksi lomakkeessa ovat kohdat: Tapaamista koskevat tiedot, tekeminen ja tuettavan elämäntilanne. Halutessaan tukiperhe voi kuvailla tukiviikonloppuja ja ajatuksiaan tuettavasta ja tukisuhteesta kattavammin. Jokainen tukiperhe määrittelee itse, miten lapsen kokemuksesta, viihtymisestä ja mielipiteistä raportoidaan. Tukiperhetoimintaa arvioidaan yhdessä asiakasperheen kanssa kerran vuodessa seurantapalaverissa, jossa kokoontuvat tukiperhekoordinaattori, tukiperhe ja tuettava perhe. (Jari Honka, henkilökohtainen tiedonanto 28.2.2019)

Tukiperhekoordinaattorin tehtävä on pitää yhteyttä tukiperheeseen, kun taas sosiaalihuolto pitää yhteyttä tuen tarpeessa olevaan perheeseen. Perheen kanssa yhteistyössä olevat viranomaiset, esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityöntekijät saavat halutessaan nähdä tukiperheen laatimat tukiperhekertomukset. Nykyisenä käytäntönä lasta kuullaan tukiperhekoordinaattorin haastattelemana seurantapalaverissa kerran vuodessa tai aikuisten kertomana. (Jari Honka, henkilökohtainen tiedonanto 7.6.2019.)

7.2 Oma-peli

Olemme luoneet Kehitysvammaliiton ylläpitämän Papunetin verkkosivujen kautta tulostettavan pelin, joka on ilmainen ja vapaasti käytettävissä epäkaupalliseen käyttöön (Papunet. Materiaalia. Kuvatyökalu). Peli sisältää pelilaudat ja kuvakortit, joihin on erilliset linkit. Linkkien kautta pelejä pystyy tulostamaan tarvittavia määriä.

Kuva 1. Kuva pelatusta Oma-pelistä

Pelilautana toimii 2xA4- kokoiset printit, joissa kummassakin on eri tunnetilaa kuvaavat hymiöt. Toisessa iloinen ja toisessa vakava. Lapsella on käytössään valmiiksi tulostamiamme yksinkertaisia PCS-piirroksia eri aihealueista. Aihealueet käsittelevät arkea ja sen perustoimintoja: Syöminen, peseytyminen, pukeutuminen, ulkoilu, liikunta, lähiympäristö ja retket. Korttien kuvat perustuvat tutkimukseen lapsen näkökulmasta ja kokemuksista tukiperhetoiminnassa.

Kuvakortit käydään yhdessä lapsen kanssa läpi ja lapsi saa valita itse, mitä kortteja hän tahtoo pelilaudalle asettaa. Lapsi sijoittelee valitsemansa kortit, joko pelilaudan ”hymyn”- tai ”vakavan”- naaman puolelle mielipiteensä mukaisesti. Samalla lasta rohkaistaan kertomaan, mitä hän asioista ajattelee, tuntee ja kokee (LIITE 1).

Tukivanhempi kirjaa lapsen sanallisesti kertomat asiat pelaamisen aikana muistiin ja pelin päätyttyä lapselle luetaan kirjoitettu teksti. Lapsi voi halutessaan täydentää tai muuttaa sitä. Lopuksi tukiperhevanhempi ottaa kuvan pelatusta pelistä ja liittää sen lapsen kerronnan kanssa sähköiseen tukiperhekertomukseen (LIITE 5).

7.3 Oma-pelin suunnittelu, toteutus ja arviointi

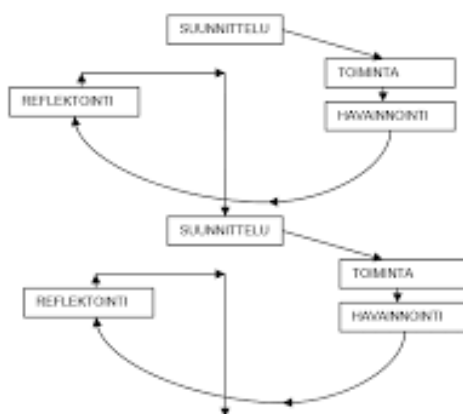
Suunnittelun lähtökohtana on toiminut sekä lasten luontaisten toimintatapojen huomioiminen, että kokemus kuvien ja pelien käytöstä varhaiskasvatuksessa kommunikaation tukemisessa ja osallisuuden lisäämisessä.

Olemme teorian tietoa hyödyntäen, ja jo olemassa olevia menetelmiä soveltaen kehittäneet työvälineen lapsen kokemuksen kuulemiseksi tukiperheessä. Työväline soveltuu käytettäväksi myös muissa toimintaympäristöissä.

Olemme käyttäneet toiminnallisen opinnäytetyömme kehittämisprosessin tukena spiraalimallia. Spiraalimallissa kehittämishankkeen vaiheet muodostavat jatkuvat syklin, jossa perustelu, organisointi, toteutus ja arviointi ohjaavat toimintaa koko prosessin ajan (Salonen 2013, 15) (Kuvio 2.) Mallin mukaisesti valmistimme lokakuun 2020 aikana ensimmäisen version pelistä, jota testasimme lähipiirimme varhaiskasvatusikäisillä lapsilla. Meidän lisäksi peliä testasi kaksi muuta varhaiskasvatusikäisten lasten vanhempaa, jotka eivät ole ammattikasvattajia.

Testauksesta saatujen palautteiden, sekä omien havaintojemme pohjalta viimeistelimme pilotti-tukiperheille lähetettävän pelin ohjeistuksineen (LIITE 1). Vähensimme kuvakorttien määrää jättämällä mm. tunnetta kuvaavat kortit pois. Korttien määrä oli koettu liian suureksi, eikä näitä kortteja ollut valittu testin aikana

kertaakaan pelilaudalle. Koimme pelilaudan hymiöiden kuvaavan riittävästi tunteiloja ja antavan enemmän tilaa lapsen kerronnalle. Tarkensimme myös ohjeita ja lisäsimme pelaamiseen valmistautumisen ohjeen alkuun.

Kuvio 2. Toimintatutkimuksen spiraalimalli (Toikko & Rantanen 2009, 67)

Arviointia pyydettiin Microsoft Formsilla toteutetulla arviointilomakeella (LIITE4) jokaisen pelikerran jälkeen. Tukiperheen vanhemmalta kysyttiin pelin käytettävyyteen liittyviä kysymyksiä muun muassa ohjeiden selkeydestä, kuvakorttien määrästä ja siitä, että helpottiko pelin pelaaminen lapsen kokemuksesta kirjoittamista tukiperhekertomukseen. Palautteiden pohjalta muokkasimme pelin ohjeita ja päätimme, ettemme lisää vain yhteen vuodenaikaan liittyviä valmiita kuvakortteja. Päätöksemme perustui siihen, että kuvakorttien määrää pidettiin sopivana ja pelissä on myös piirustus mahdollisuus tyhjille korteille. Arviointilomakkeessa oli myös lapselle osoitetut kysymykset erikseen, joilla selvitettiin pelin mielekkyyttä lapselle. Arvioinnista saatuja tuloksia käytimme pelin lopulliseen muotoon muokkaamisessa helmi-maaliskuun 2021 aikana.

Lisäksi käytimme apuna Shierin (Kuvio. 1) osallisuuden polun tasomallia lapsen osallisuuden arvioimiseksi yleisellä tasolla tukiperhetoiminnassa. Arvioimme tukiperhekoordinaattorin kanssa, miten toiminta mahdollisti lapsen osallisuuden ennen Oma-pelin käyttöön ottamista ja miten tilanne mahdollisesti muuttuu. Osallisuuden kokemuksen ollessa vaikeasti mittava, arvioimme edellisen lisäksi,

kuinka valmistamamme peli soveltuu tukiperheiden käyttöön ja kokivatko tukiperheet lapsen kokemuksen kuulemisen lisääntyneen.

Tavoitteenamme oli saada vähintään kahdeksan tukiperhettä testaamaan ja arvioimaan testauksen pohjalta muokatun pelin käytettävyyttä.

Koska pilotti-tukiperheitä ei löytynyt riittävää määrää, lisäsimme testauskertoja yhden sijasta kahteen kertaan ja jatkoimme testausaikaa helmikuulle 2021 riittävien kokemusten keräämiseksi.

8 ARVIOINNIN TULOKSET

8.1 Lasten kertomaa

Pyysimme lasten huoltajilta lupaa julkaista kuva lapsen pelaamasta pelistä, sekä tukivanhemman kirjaamasta lapsen kerronnasta. Alla olevassa kuvassa (KUVA) tuettava lapsi on sijoitellut valitsemansa kuvakortit mielipiteensä mukaisesti. Kuvan alla on tukiperhevanhemman kirjaama keskustelu peliä pelatessa.

Kuva 2. Lapsen pelaama Oma-peli

Tukiperhevanhempi kirjasi lapsen kerronnan seuraavasti:

"Polskiminen oli kivaa (kylvyssä hän kävi illalla). Puistossa oli kivaa"

"-Mikä siellä oli kivaa?"

"Pallojen potkiminen" (oltiin ulkona 4 hengen voimin, kaikilla omat pallot potkitavana)"

"Haluatko laittaa jotain tänne puolelle, mikä ei ollut kivaa?"

"Joo, ton nukkumisen."

"- Siitäkö et tykännyt?"

"En tykkää nukkumisesta."

"- Katoppa näitä kuvia.... Tulisko jotain muuta tonne puolelle, mistä et tykännyt?"

"Joo, lemmikit. En tykkää niistä."

Yllä on ainoa kuvan ja kerronnan pari, joka ehti palautua testausaikana tukiperhekoordinaattorille. Useampi tukiperhe oli kuitenkin lähettänyt pelkän kuvan tukiperhekoordinaattorille, ilman kerrontaa tai tukiperhekertomusta. Näistä kuvista

Kuva 6. Lapsen pelaama Oma-peli

8.2 Tukiperheen aikuisten vastauksia kyselyyn

Toteutimme arvioinnin anonymyminä Microsoft Forms kyselynä, jossa oli kymmenen (10) tukiperhevanhemmalle osoitettua kysymystä ja viisi (5) tuettavalle lapselle osoitettua kysymystä. Kysymykset olivat kahdentyypisiä; Toiset koskivat Oma-pelin materiaalin kehittämistä ja toisilla pyrimme selvittämään, tukeeko Oma-peli lapsen kokemuksen kuulemista ja sen kirjaamista (LIITE 4). Arviointiaika oli joulukuusta 2020-helmikuu 2021. Odotimme kymmentä vastausta ja saimme viisi.

Kysyimme tukiperhevanhemmilta, millaista peliä oli ollut pelata lapsen kanssa. Vastaajat olivat kokeneet Oma-pelin pelaamisen positiivisena. Pelin pelaamista kuvailtiin hauskana, mukavana ja kivana. Yhden lapsen kohdalla kerrottiin malttamattomuudesta pysähtyä pelin äärelle ja että lapsen kerronta oli lisäkysymyksistä huolimatta jäänyt vähäiseksi.

“Oli mukava, kun lapsi osasi korttien avulla selkeästi ilmaista mistä tykkäsi ja mistä ei.”

“Kivaa! Hyvä väline, tosi hyvä idea.”

“Ihan mukavaa. Oli kiva käydä päivän puuhat läpi.”

Kaikki vastaajat olivat pelanneet peliä yhden kerran tukiviikonlopun aikana. Osa vastaajista oli pelannut useamman kerran eri tukiviikonloppuna. Pelaamiskerrat olivat kestoiltaan 5–10 minuuttia.

Kuvakorttien määrä oli koettu sopivaksi. Turhia kuvakortteja vastaajien mielestä ei pelissä ollut, mutta joitain lisätoiveita kuvakorttien sisällön suhteen esitettiin. Lisää toivottiin esimerkiksi talvisia kuvia kuten mäenlasku, pulkkailu ja muita tekemiseen liittyviä kuvia, kuten piirtäminen, muovailu ja askartelu. Oma-pelissä on tyhjiä kortteja, joihin voi itse piirtää tarvitsemiaan kuvia. Myös tätä mahdollisuutta oli hyödynnetty.

“Oli, mutta tietty välillä on jotain erityispuuhia.... Niihin voi vaikka itse lisätä kuvan.”

“Oli monipuolisesti. Toisella pelikerralla piirsin rattikelkan kuvan korttiin.”

Kommunikointikeinojen lisääminen koettiin hyväksi asiaksi. Kuvien avulla myös pienemmät ja vähäpuheisemmat lapset pystyivät paremmin kertomaan mielipiteensä tukiviikonlopun toiminnoista. Tukivanhemmat kokivat, että Oma-peli helpottaisi näin ollen myös lapsen kokemuksen kirjaamista tukiperhekertomukseen.

“Vähän helpotti, kun yleensä melko vähäpuheinen lapsi selkeästi osasi valita nopeasti tykkääkö vaiko ei jostain tekemisestä. ”

“Oli, kyllä! Pienen lapsen kanssa on vähän haastavampaa kertoa ilman kuvia.”

Suurin osa tukiperheistä uskoi käyttävänsä peliä jatkossakin säännöllisesti. Oma-peliä menetelmänä arvostettiin myös ammatillisesta näkökulmasta. Eräs lapsista koki pelin tylsäksi ja tästä syystä tukivanhempi ei usko pelaavansa sitä

jatkossa. Sama lapsi oli kuitenkin innostunut pelaamaan peliä uudelleen bonus-sisarusten kanssa ja silloin sijoittanut peliä kuvaavan kortin hymynaaman puolelle.

“Uskon että käytän tätä. Näin pienet lapset kuin meilläkin on, eivät vielä paljon osaa sanoilla kertoa.”

Kaikkien vastaajien mielestä pelin ohjeet ovat selkeät. Ohjeissa olevaa täsmennystä lapsen oikeudesta kieltäytyä pelaamisesta pidettiin hyvänä tarkennuksena. Joillakin lapsilla oli ollut vaikeaa keskittyä kertomaan korteista, kun kaikki kuvakortit olivat esillä samanaikaisesti. Tähän liittyen ehdotettiin Oma-pelin ohjeisiin vaihtoehtoa antaa yksi kuvakortti kerrallaan malttamattomalle tai vilkkaalle lapselle.

“Mietin että toisella kerralla annan yhden kortin kerrallaan, niin josko lapsi malttaisi jutella kortin tekemisestä enemmän.”

Kysyimme arviointilomakkeessa (LIITE 4.) lapsen mielipidettä pelaamisesta siten, että hän asetti Oma-peliä kuvaavan kortin valitsemalleen puolelle pelilautaa. Tämän perusteella kolme lasta koki pelaamisen mielekkäänä ja asetti Oma-pelin pelaamista kuvaavan kortin hymynaaman puolelle. Yksi asetti kortin vakaavan naaman puolelle ja yhdeltä ei muistettu kysyä.

Arviointilomakkeen kysymyksiä lapsille ei pääsääntöisesti muistettu esittää.

Kaksi lasta kertoi, että pelaaminen oli kivaa ja he halusivat pelata Oma-peliä uudelleen. Yksi lapsi vastasi, ettei halua pelata uudelleen.

Kaikkien vastanneiden mielestä pelin pelaaminen oli ollut helppoa.

Kysyimme arviointilomakkeessa lapselta mitä haluaisit pelistä kertoa. Tähän kysymykseen vastattiin seuraavasti:

“Leikitääks nyt autoilla?”

“Mä tykkään kaikista mitä mä teen”

8.3 Tukiperhekoordinaattorin palaute

Tukiperhekoordinaattorin arvion mukaan aiheemme oli työelämälähtöinen ja ammattialan kehittämisen näkökulmasta merkittävä. Yhteys työelämätahoon on ollut suunnitelmallista, vastuullista ja tarkoituksenmukaista prosessin eri vaiheissa. Lähestymistapa ja yhteydenpito tukiperheisiin sekä lasten huoltajiin tukiperhekoordinaattorin kautta, on ollut tehtävän kannalta toimiva ratkaisu. Hän arvioi, että ilman anonyymia lähestymistapaa osallistujien saaminen olisi ollut vaikeampaa, ehkä jopa mahdotonta yksityisyyden suojan vuoksi.

Testausaikana tukiperhekoordinaattorille tuli ainoastaan yksi tukiperhekertomus sisältäen kuvan pelatusta Oma-pelistä ja lapsen kerronnasta. Oma-pelin testiker-toja on ollut niin vähän, ettei tukiperhekoordinaattori niiden perusteella osannut arvioida, oliko Oma-pelistä hyötyä lapsen kokemuksen esiin tuomisessa tukiviikonlopuista. Tähän liittyy myös se, että kaikki tukiperheet eivät palauta tukiperhekertomusta heti tukiviikonlopun jälkeen, vaan esimerkiksi 1-2 kertaa vuodessa. Pidemmästä testausajasta ja suuremmasta pilottiryhmästä olisi ollut hyötyä.

Tukiperhekoordinaattorin arvion mukaan tällä hetkellä tukiperhetoiminta mahdollistaa lapsen osallisuuden Shierin asteikolla kolmannelle tasolle (Kuvio 1.), jossa aikuinen huomioi lapsen mielipiteet. Hän arvelee, että tilanne voisi muuttua Oma-pelin avulla ja lapsen vaikutusmahdollisuudet tukiviikonloppuun voisivat tulevaisuudessa lisääntyä.

Tukiperhekoordinaattorin mielestä Oma-peli on toimiva työväline, joka tosin edellyttää viitseliäisyyttä tukiperheiltä ja pelaamiseen soveltuvia tukilapsia. Tukiperheille pelaamisen tulee kuitenkin olla vapaaehtoista. Joten tukiperhekoordinaattori pohti, että pystyvätkö kaikki tukiperheet sitoutumaan Oma-pelin pelaamiseen, sekä lapsen kerronnan kirjaamiseen tukiperhekertomukseen. Tukiperhekoordinaattorin näkemyksen mukaan ehdottamamme työtapojen muutokset hyödyttäisivät todennäköisesti myös kerran vuodessa käytäviä arviointikeskusteluja.

Tulevaisuudessa Oma-peli voisi jäädä pysyväksi työvälineeksi tukiperheiden käyttöön ja sen käytön voisi opettaa tukiperheille esimerkiksi kursseilla aikataulujen puitteissa. Tukiperhetoiminnassa on mahdollista valmistaa Oma-pelejä valmiiden linkkien kautta. Tukiperhekoordinaattorin mielestä oli hyvä idea lisätä tukiperhekertomukseen ”Lapsen kerronta”-osio, jonka hän aikoo toteuttaa.

8.4 Itsearviointi

Oma-pelin kehittäminen ja viimeistely toteutui tavoitteen mukaisesti. Toivoimme saavamme enemmän tukiperheitä testaajiksi ja arvioinnin olevan laajempaa, ohjeidemme mukaista. Tästä syystä, tarkastelimme tukiperheille lähetettyä kutsukirjettä (LIITE 2) ja pohdimme, miten olisimme voineet kirjoittaa toisin. Vaikka kutsukirje tukiperheille oli lähettämishetkellä mielestämme looginen, huomasimme jälkepäin, että siihen oli jäänyt tulkinnanvaraisuutta. Oletamme, että tästä syystä saimme vain yhden kuvan pelatusta pelistä lapsen kerronnan kanssa. Saimme kuitenkin jokaiselta osallistujalta kuvan pelatusta pelistä, ilman lapsen kerrontaa. Avoimeksi jää, että ovatko tukivanhemmat kirjoittaneet lapsen kerrontaa tukiperhekertomukseen, jonka lähettävät myöhemmin tukiperhekoordinaattoreille.

Jos nyt tekisimme opinnäytetyön uudestaan, korjaisimme kutsukirjeen muotoilua, sekä lisäisimme siihen erillisen tarkastuslistan ohjeita selkiyttämään. Koemme, että Oma-pelin tarkoitus tavoite ja käyttö, olisi pitänyt esitellä henkilökohtaisesti joko tukiperhekurssilla tai tukiperheiden vertaistapaamisessa. Henkilökohtainen esittely ei kuitenkaan ollut mahdollista sekä aikataulullisten syiden, että Covid-19 aiheuttaman poikkeustilan vuoksi. Vaihtoehtoisesti esittelyn ja ohjauksen olisi voinut järjestää virtuaalisesti tapaamalla tai tekemällä ohjevideon. Näillä muutoksilla olisi voinut olla vaikutusta testaajien määrään ja sitoutumiseen.

9 KEHITTÄMISPROSESSIN KUVAUS

Tapasimme Vantaan kaupungin tukiperhekoordinaattorin sekä sosiaalityön esimiehen kanssa kesäkuussa 2019. Tapaamisessa esittelimme kehittämistarpeen lapsen kokemuksen kuulemiseksi tukiviikonlopusta. Esitimme myös tarkentavia kysymyksiä tukiperhetoiminnan nykyisistä käytänteistä. Ehdotimme yhtenä mahdollisena työvälineenä pelillisen menetelmän, josta innostuttiin työelämätaholla. Työelämätaho ehdotti pilottiryhmän kokoamista tukiperheistä menetelmän kehittämiseksi, sekä mahdollisesti menetelmän esittelyä osana tukiperhekoulutusta.

Aloitimme tiedonhankinnan ja teoriaosuuksien kirjoittamisen, sekä tarkoituksimme sopivan toimintamenetelmän etsimisen varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun toimintakentiltä keväällä 2020. Suunnitelma esitettiin ja hyväksyttiin syksyllä 2020, jonka jälkeen haimme tutkimuslupaa Vantaan kaupungilta. Tutkimusluvan saimme joulukuussa 2020.

Työnjako tukiperhekoordinaattorin kanssa sovittiin siten, että hän hoitaa viestintän sekä vanhemmille että tukiperheille. Tukiperhekoordinaattori lähetti tekemämme kutsukirjeen (LIITE 2) kaikille soveltuville tukiperheille, joita oli 10 perhettä.

Samanaikaisesti valmistimme ja testasimme pelejä oman lähipiirimme varhaiskasvatusikäisillä lapsilla. Testauksen pohjalta muokkasimme ja valmistimme pilottiperheille lähetettävät pelit.

Pilottiryhmän varmistuttua, tukiperhekoordinaattori lähetti tekemämme informointikirjeen ja suostumuslomakkeen (LIITE3) perheessä käyvien lasten huoltajille. Huoltajat palauttivat suostumuslomakkeet tukiperhekoordinaattorille säilytettäväksi.

Tutkimusluvan myöntämisen jälkeen tukiperhekoordinaattori toimitti tekemämme testipelit ohjeineen sekä arviointilomakkeen (LIITE 4) linkit tukiperheille yhteystietojemme kanssa joulukuun 2020 ja tammikuun 2021 aikana.

Pilottiryhmään ilmoittautui aluksi viisi (5) perhettä. Yhdessä perheessä tukisuhde päättyi kuitenkin ennen pelin testauksen alkua, joten varsinaiseksi testiryhmäksi jäi neljä (4) perhettä. Näissä perheissä käy yhteensä viisi (5) varhaiskasvatusikäistä lasta.

Pilottiryhmä testasi ja arvioi peliä tammikuun-helmikuun 2021 välisenä aikana. Arviointi kerättiin sähköisesti Microsoft Forms -lomakkeella. Saadun palautteen pohjalta muokkasimme pelin ohjeita ja korttien määrää sekä sisältöä.

Opinnäytetyön tuotoksen, Oma-pelin viimeistely sekä käsikirjoituksen valmiiksi kirjoittaminen opinnäytetyön raportiksi tapahtui kevään 2021 aikana. Viimeisteltä peli jää tukiperhetoiminnan käyttöön.

KUVIO 3. Työelämäkumppanin yhteistyöprosessin kuvaus

10 POHDINTA

10.1 Eettisyys ja luotettavuus

Työtämme ohjaavat sekä sosiaalialan ammattihenkilön- että varhaiskasvatuksen opettajan eettiset ohjeet, joissa molemmissa korostetaan asiakkaan osallisuuden vahvistamista sekä lapsen edun ensisijaisuutta (Talentia 2017, VOL 2020). Työn kehittäminen yhteistyössä asiakkaiden ja yhteistyökumppaneiden kanssa on ammattieettisesti kestävän työn lähtökohta (Talentia 2017, 52).

Tutkimuslupa myönnettiin Vantaan kaupungilta, jonka jälkeen allekirjoitimme yhteistyösopimuksen. Opinnäytetyöhön kerättyä aineistoa Vantaan kaupungin tukiperhetoiminnasta säilytetään asianmukaisesti ja se hävitetään opinnäytetyön valmistuttua. Valmis työ lähetetään sovitulla tavalla Vantaan kaupungille.

Koko prosessin ajan sitoudumme noudattamaan tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimia tutkimuseettisiä ohjeita hyvän tieteellisen käytännön periaatteista. Noudatamme vaitiolovelvollisuutta, sekä käytämme toimeksiantajalta saamaamme aineistoa vain sovittuun tarkoitukseen. Emme käytä, luovuta tai julkaise yksilöityjä tai yksilöitävissä olevia tietoja. Emme myöskään kerää tai säilytä henkilötietoja tai henkilötunnistetietoja. (Talentia 2017, 41)

Huomioimme työtä suunniteltaessa, että lapsen osallistuminen tukiperhetoimintaan voi olla asia, jota perheet eivät halua ulkopuolisten tietoon. Tätä kunnioittaaksemme, sovimme tukiperhekoordinaattorin toimittavan kaiken materiaalin puolestamme, niin tukiperheille kuin lasten huoltajille. Tukiperhekoordinaattori kerää ja säilyttää tarvittavat suostumuslomakkeet, jolloin asiakasperheiden anonymiteetti säilyy. Suostumuslomakkeessa pyydämme lupaa käyttää kuvaa lapsen pelistä sekä pelin aikana kirjattua kerrontaa opinnäytetyössämme.

Lapsen oma suostumus tarvitaan myös pelaamiseen, jota tukiperhevanhempi kysyy ennen peliä. Tukiperheet voivat tarvittaessa ottaa meihin yhteyttä anonymisti lisäohjeita tai selvennystä varten.

10.2 Ammatillinen kasvu

Tutustuimme työelämäyhteistyökumppanimme palvelujärjestelmiin ja moniammatilliseen toimintaan opinnäytetyömme aikana. Aloitimme yhteistyön tukiperhe-toiminnan tukiperhekoordinaattorin, sekä tukivanhempien kanssa. Opinnäytetyön lähtökohtana on ollut havaitsemamme kehittämistarve lapsen osallisuuden lisäämiseksi ja äänen kuulemiseksi tukiperhetoinnassa. Käytännössä opinnäytetyömme merkitsi oikeanlaisen työvälineen tekemistä ja työtapojen kehittämistä kyseiseen toimintaympäristöön. Sosionomin osaamisvaatimukseen kuuluu tarvittavien työtapojen, välineiden ja menetelmien kehittäminen. Lisäksi sosionomin kompetenssit sisältävät sosiaalialan palvelujärjestelmän tuntemisen ja työskentelyn moniammatillisissa työyhteisöissä (Arene 2017).

Opinnäytetyömme aiheen lähtökohtana oli huomio siitä, ettei soveltuvaa menetelmää juuri kyseiseen toimintaympäristöön ole, eikä tukiperhekertomuksessa ole tilaa lapsen kerronnalle. Tavoitteemme oli vastata tähän tarpeeseen. Sosionomin kompetenssien mukaisesti (Arene, 2017) osasimme käyttää ja jakaa tutkittua tietoa kehittämispainotteisen toiminnallisen opinnäytetyön tekemisessä. Hyödynsimme eri ympäristöissä aiemmin opittuja ja käytettyjä menetelmiä innovatiivisesti uuden työvälineen luomiseen.

Varhaiskasvatuksen opettajan työn keskeinen lähtökohta on muun muassa lapsen oikeuksien sopimus, joka korostaa lapsen osallisuutta (Varhaiskasvatuksen opettajan eettiset ohjeet 2020). Olemme tarkastelleet osallisuutta käsitteenä, johon liittyy olennaisesti lapsen kuulluksi tuleminen hänen kehitystasonsa mukaisella tavalla. Varhaiskasvatus opettajan etiikka edellyttää yhteiskuntasuuntautuneisuutta ja vaikuttavien muutosten huomioimista (Varhaiskasvatuksen opettajan eettiset ohjeet 2020). Opinnäytetyömme teoreettisia lähtökohtia käsiteltäessä, tiedostimme ja huomioimme yhteiskunnallisiin uudistuksiin liittyviä strategioita myös paikallisella tasolla.

Olemme tässä opinnäytetyössä tuoneet sosionomin kompetenssien mukaisesti lapsen ääntä kuuluviin omassa palveluprosessissaan. Varhaiskasvatuksen opettajan ammattialan etiikan lapsikäsitys ja arvot ovat ohjanneet työtämme kaikissa

sen vaiheissa. Sosionomin kompetensseihin kuuluu taito reflektoida ja perustella eettisesti omaa toimintaansa (Arene, 2017). Olemme reflektoineet koko prosessin ajan näkemyksiä siitä, miten lapsen oikeus osallisuuteen toteutuu tukiperhe-toiminnassa sekä opinnäytetyössämme. Koemme, että olemme oppineet perustelemaan ammatillisesti omia ajatuksiamme paremmin tutkitun tiedon ja lakien lisäksi myös omiin kokemuksiin perustuen.

Olemme työskennelleet perhetyössä ja varhaiskasvatuksessa. Työkokemuksiemme perusteella olemme huomanneet, että lapsen osallisuus mielletään usein määräysvallan antamiseksi lapselle. Näin lapsinäkökulma jää huomioimatta, eikä lapsen oikeus osallisuuteen toteudu parhaalla tavalla. Tulevina sosionomeina ja varhaiskasvatuksen opettajina tehtävämme on edistää hyvinvointia ja osallisuutta sekä ehkäistä syrjäytymistä (Arene 2017). Niin sosionomin kompetenssien, kuin Varhaiskasvatuksen opettajan ammattietiikan mukaisesti halusimme tuoda esiin lapsen edun ja ensisijaisuuden näkökulman eri ympäristöissä, huomioiden erilaiset yhteiskunnalliset muutokset.

Varhaiskasvatuksessa suunnittelu on tärkeää, mutta vie myös paljon aikaa. Arvostamme itse valmiiksi suunniteltuja ja tehtyjä menetelmiä tai työvälineitä, jotka ovat selkeitä ja nopeita ottaa suoraan käyttöön. Tästä syystä halusimme tuottaa materiaalin, joka on vain tulostusta vaille valmis. Tämä säästää työvälineen rakentamiseen käytettävää aikaa varhaiskasvatuksen arjen keskellä, jossa lasten tulisi olla keskiössä.

Opinnäytetyöprosessi lisäsi ymmärrystä kehittämisprojektiin liittyvistä muuttuvista tekijöistä ja yksilön vaikutuksista sen kulkuun. Työvälineen kehittämiseen liittyvä prosessi oli yllättävän laaja ja monivaiheinen. Havaitsimme, että opinnäytetyön suunnitelma oli erityisen tärkeä ja aikaa vievä tutkimuslupaa haettaessa. Kehittämistyössä vaadittiin sinnikkyyttä ja sitoutumista työelämäyhteistyökumppanin kanssa ja monen samanaikaisen prosessin kannattelua. Teimme rajausta koko opinnäytetyöprosessin ajan, pysyäksemme työn kannalta olennaisissa asioissa. Covid-19 poikkeustilan tuomista rajoituksista huolimatta, löysimme keinot asiakastyön menetelmien kumppanuuslähtöiseen kehittämiseen myös

etäyhteyksien avulla. Opimme hallitsemaan useita toimijoita sisältävän projektin eri vaiheita ja aikatauluja.

Sosionomin osaamisvaatimuksiin kuuluu arvioida työn tuloksia ja vaikutuksia (Arene, 2017). Tästä syystä pohdimme jo opinnäytetyön alkuvaiheessa, että millä mittaisimme työmme tuloksia ja vaikutuksia, jotka sisältyvät laadulliseen arviointiin. Arvioinnin tukena käytimme spiraalimallia, jonka mukaisesti arviointia ja kehittämistä tapahtui koko opinnäytetyöprosessin ajan. Työvälineen kehittämisen kannalta koimme tärkeäksi käytön helppouden eri ympäristöissä, myös ei-ammattillisissa konteksteissa. Tärkein tavoite oli kuitenkin arvioida, että lisääntyikö lapsen kokemuksen kuuleminen ja sitä kautta lapsen osallisuus tukiperhetoiminnassa. Varsinaista mittaria tai testiä lapsen osallisuuden mittaamiseksi ei ole olemassa. Sen sijaan arvioimme yhdessä tukiperhekoordinaattorin kanssa Shierin osallisuuden polun tasomallia (Kuvio 1.) hyödyntäen, edistääkö tukiperhetoiminta lapsen osallisuutta.

Tarkoituksena oli arvioida myös, välittyikö lapsen kokemus tukiperhekertomukseen asti ja mitä vaikutuksia sillä oli. Valitettavasti tämä arviointi jäi vaillinaiseksi sillä tukiperhekertomuksia ei palautettu testiaikana. Tämän koimme ammatillisuuden kehittymisen näkökulmasta rakentavana, koska sitä kautta saatoimme oppia arvioimalla uudelleen omia toimintatapojamme suunnittelu- ja toteutusvaiheissa.

10.3 Jatkokehittämisideat ja johtopäätökset

Tukiperheiden sähköisten arviointien mukaan, Oma-pelin koettiin pääasiassa auttavan lapsen kokemuksen kuulemista ja näkyväksi tekemistä tukiviikonloppusta. Kuten aiemmin mainitsimme, tukiperhekertomuksia ei yhtä lukuunottamatta palautettu testiaikana tukiperhekoordinaattorille. Tästä syystä on mahdollista sen perusteella tehdä johtopäätöksiä siitä, tuleeko lapsen kokemus näkyväksi palveluntuottajalle ja huoltajille.

Tukiperheiden arvioiden perusteella voimme todeta Oma-pelin olevan hyödyllinen työväline, joka soveltuu käytettäväksi tässä toimintaympäristössä.

Tukiperhekoordinaattorin mukaan Oma-peli voisi jäädä pysyväksi työvälineeksi. Näkemyksemme mukaan tämä edellyttäisi työorganisaation tukea, jotta Oma-pelin tarkoitus ja tavoite sisällytettäisiin tukiperhekurssin koulutusmateriaaliin. Jos tukiperhekertomuksessa edellytetään myös lapsen äänen kuulemista ja kirjaamista tulee se tehdyksi. Uskoisimme tämän sitouttavan tukiperheitä ottamaan Oma-pelin aktiiviseen käyttöön.

Tukiperhekurssiin sisällytettävän koulutusmateriaalin olisi hyvä sisältää Oma-pelin ohjeiden lisäksi tietoa osallisuuden merkityksestä lapselle. Tiedon antamisella pyritäisiin motivoimaan tukivanhempia käyttämään Oma-peliä lapsen osallisuuden vahvistamiseksi. Koulutusmateriaalin avulla Oma-peli olisi mahdollista ottaa käyttöön myös muilla tukiperhetoiminnan palveluntuottajilla.

Työelämäkumppanin toive oli, että menetelmä soveltuisi kaikenikäisille tukiperhelapsille. Oma-peli on suunniteltu varhaiskasvatusikäisille, mutta menetelmää voi testata sellaisenaan eri-ikäisille tai vaihtoehtoisesti hyödyntää myös muita motivoivia tapoja, esimerkiksi valokuvaamista tai lehtileikkeitä PCS- kuvien sijaan.

Tavoitteemme vaikuttaa kirjaamiskäytäntöön tulee toteutumaan. Tukiperhekertomukseen muokataan oma erillinen ”lapsen kerronta” -osio, jotta lapsen kokemus tulee huomioiduksi ja kirjatuksi. Osallisuuden teoriaan viitaten voimme tehdä johtopäätöksen, että Oma-pelin pelaaminen lisää lapsen kuulemista ja siten vahvistaa lapsen osallisuutta tukiperhetoiminnassa.

Valmistumme molemmat myös varhaiskasvatuksen opettajiksi. Meille on ollut tärkeää, että Oma-peliä pystyy hyödyntämään muissakin toimintaympäristöissä, joissa halutaan lisätä lapsen mielipiteiden, ajatusten ja kokemusten kuulemista ja sitä kautta lapsen osallisuutta. Näkisimme pelin toimivan hyvin myös sosiaalialan ammattilaisten työvälineenä, sekä varhaiskasvatuksen eri toimintaympäristöissä. Tällöin koulutusmateriaalia voisi täydentää esimerkiksi lisäohjeilla lasten haastattelusta sekä osallistavasta kirjaamisesta.

LÄHTEET

- ARENE, 2017. Sosionomikoulutus ammattikorkeakouluissa
http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2018/arene_sosio-nomiselvitys_lyhyt_raportti_fin.pdf? t=1526901428
- Aula, M-K. (2011). Lapsen paras aikuisen velvollisuutena. Teoksessa S. Nurmi & K. Rantala (toim.), Näyn ja kuulun. Lapsen etu ja osallisuus. (s.13-23). Helsinki: LK-kirjat/ Lasten keskus
- Bardy, M. & Heino, T. (2013). Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöihin. Teoksessa Bardy, M. (toim.), Lastensuojelun ytimissä. (s.13-38). Tampere: Juvenes Print- Suomen Yliopistopaino Oy
- Coakes, L. A. (2006) *Evaluating the ability of children with social emotional behavioural and communication difficulties (SEBCD) to express their views using Talking Mats*. Saatavilla 22.9.2020 <https://www.talking-mats.com/wp-content/uploads/2013/09/Children-with-SEBD-final-report.pdf>
- Heikka, J., Hujala, E. & Turja, L. (2009). *Arvioinnista opiksi. Havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa*. Vantaa: Printel Oy
- Heino, T. (2008) Stakesin työpapereita 9/2008: Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: Kehitys, nykytila, nykytila, haasteet ja kehittämis ehdotukset. Saatavilla 19.2.2021: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204193889>
- Helin, E., Kola-Torvinen, P. & Tarkka, K. (2018). Osallisuus ja osallistuminen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Teoksessa: J. Kangas, J. Vlasov, E. Fónsen & J. Heikka (toim.) *Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa 2 – Suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen* (s.94-119). Helsinki: Suomen Varhaiskasvatus ry.
- Hepola, S. & Vaaraniemi, T. (2012) *Kuvat käyttöön-visualisointi kommunikoinnin ja käyttäytymisen tukena*. Porvoo: Puheterapeuttien kustannus
- Hotari, K-E., Oranen, M. Pösö, T. (2013). Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy, M. (toim.), *Lastensuojelun ytimissä*. (s.149-164). (4.uud. P.) Tampere: Juvenes Print- Suomen Yliopistopaino Oy
- Huisman, L. & Mursu, N. (2017). *TUEN TARPEEN SYYT Käytäntötutkimus tukiperhehakemuksiin kirjatusta syistä tuen tarpeelle*. Helsinki:

- Valtiotieteen tiedekunta (tutkimusraportti, Helsingin yliopisto). Saatavilla 9.10.2020 http://www.socca.fi/files/6345/Mursu_ja_Huisman.pdf
- Huhtanen, K. 2011. *Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa*. Uudistettu painos. Hki: Kehitysvammaliitto
- Hämeen-Anttila L. (2017). Teoksessa Kananoja, A., Lähtinen, M. & Marjamäki, P. (toim.). *Sosiaalityön käsikirja*. (s.216-246). (4.uud. P.). Tallinna: Printon
- Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. (2017) *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Saatavilla 12.8.2020 http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Keränen, S. (2004), TUKIPERHETOIMINTA LASTEN KUVAAMANA- tutkimus lasten osallistumisesta ja kokemista merkityksistä lastensuojelun avohuollon tukiperhetoiminnassa. [Lisensiaatin tutkimus, Jyväskylän yliopisto] (Julkaisusarja numero 3. Pelastakaa Lapset- Rädda Barnen.) Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Kettunen, I. (2019), Lapsen kuulemisen peli. Talentia lehden erikoisnumero varhaiskasvatuksen ammattilaisille 1.2019 KASVU, 12-13.
- L 1301/2014.Sosiaalihuoltolaki.Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=sosiaalihuoltolaki>
- L 417/2007.Lastensuojelulaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=lastensuojelulaki>
- L 540/2018.Varhaiskasvatuslaki.Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=varhaiskasvatuslaki>
- L 731/1999. Perustuslaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Perustuslaki>
- Lankinen, M. & Hatakka, H. 2018. *Palautetaulu työvälineeksi lapsilähtöiseen pedagogisen toiminnan arviointiin*. LAMK Pro. Verkkoletti. Saatavilla

- 1.9.2020 <http://www.lamkpub.fi/2018/03/26/palautetaulu-tyovalineeksi-lapsilahtoiseen-pedagogisen-toiminnan-arviointiin>
- Lehto- Lundén, T. (2020). *LAPSI TUKIPERHEESSÄ Eksistentiaalis-fenomenologinen tutkimus lasten kokemuksista*. Helsinki: Valtiotieteen tiedekunta (Akateeminen väitöskirja, Helsingin yliopisto, Heikki Waris-instituutin tutkimuksia 3/2020) Saatavilla 24.9.2020
<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/314776>
- Leinonen, J. 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa J. Heikka; E. Fonsén; J. Elo & J. Leinonen (toim.) 2014. *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa* (16–40). Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry
- Mahkonen, S. (2010). *Lastensuojelu ja laki*. (3.uudistettu painos). Edita Publishing Oy
- Mäkelä, J. (2011). Osallisuuden merkitys lapsen ja nuoren kehitykselle. Teoksessa S. Nurmi & K. Rantala (toim.), *Näyn ja kuulun. Lapsen etu ja osallisuus*. (s.13-23). Helsinki: LK-kirjat/ Lasten keskus Oy
- Opetushallitus (19.12.2018). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Saatavilla 23.8.2020
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Opetushallitus (2014). Esiopetuksen opetussuunnitelmien perusteet 2014. 3. muutettu painos, sisältää määräyksen 72/011/2015 mukaiset muutokset. Määräykset ja ohjeet 2016:1. Saatavilla 29.9.2020
<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/esiopetuksen-opetussuunnitelmien-perusteet>
- Papunet. Kuvat kommunikoinnissa. Keskustelumatto-menetelmä. Saatavilla 10.9.2020 <https://papunet.net/tietoa/keskustelumatto-menetelma-haastattelussa>
- Papunet. Materiaalia. Kuvatyökalu. Saatavilla 12.10.2020 <https://papunet.net/materiaalia/kuvaty%C3%B6kalu>
- Rintakorpi, K. (2016). Pedagoginen dokumentointi välineenä 1–3 vuotiaiden osallisuuteen päivähoiton aloitusvaiheessa. Teoksessa Heikka, J., Fonsen, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.) *Osallisuuden*

- pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa* (s.133-154). Tampere:Suomen varhaiskasvatus Ry.
- Roos, P (2014). Päiväkodin arki lapsen kertomana. Teoksessa Heikka, J., Fonsen, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.) *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa* (s.41-55). Tampere: Suomen varhaiskasvatus Ry.
- Roos, P. (2015) Lasten kerrontaa päiväkotiarjesta, akateeminen väitöskirja. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy- Juvenes Print
- Roos, P. (2016). *Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa*. (2.korjattu painos). Vaasa: Waasa Graphics Oy.
- Saari, K. & Pulkkinen, M. (2009). *Tule, tule hyvä kakku – kuvitettuja toimintaohjeita lapsen arkeen*. Helsinki: Autismi- ja Aspergerliitto ry
- Salonen, K. (2013). NÄKÖKULMIA TUTKIMUKSELLISEEN JA TOIMINNALLISEEN OPINNÄYTETYÖHÖN. Opas opiskelijoille, opettajille, TKI-henkilöstölle. Tampere: Suomen yliopistopaino – Juvenes Print Oy.
- Shier, Harry 2001. Pathways to Participation. Openings, Opportunities and Obligations. Children & Society Volume 15. (107-117). Saatavilla 12.8.2020 https://www.researchgate.net/publication/233551300_Pathways_to_participation_Openings_opportunities_and_obligations
- Suomen Vanhempainliitto ry. Kettu-peli. Saatavilla 11.10.2020 <https://vanhempainliitto.fi/videot/kettupeli-kesy-keskustelu-symbolien/>
- Svenlin, A-R. (2020). Kannatteleva ja jännitteinen tukiperhetoiminta. Lastensuojelun tukiperhetoiminnan käyttöteoria ja tukisuhteet. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8011-5>
- Talentia. (2017) Arki, arvot ja etiikka Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Saatavilla 26.4.2021 <https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen. Pelillisyyden hyödyntäminen sosiaalityössä. Saatavilla 17.4.2021 <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-edistamisen-mallit/uudista->

[asiakastyota-luovasti-ja-leikkisasti/pelillisyyden-hyodyntaminen-so-siaalityossa](#)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Hyvinvointi- ja terveyserot. Osallisuus. Saatavilla 17.4.2021 <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Lapset, nuoret ja perheet. Johtamisen tueksi. Lasten ja nuorten osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuudet. Saatavilla 10.2.2012 [https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/johtamisen tueksi/lasten ja nuorten vaikuttamismahdollisuudet](https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/johtamisen_tueksi/lasten_ja_nuorten_vaikuttamismahdollisuudet)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja. Lapsen osallisuus. Valmiudet, mahdollisuudet ja velvoitteet. Saatavilla 22.4.2021 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus#otsikko3>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja. Saatavilla 12.10.2020 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>

Toikko, T. & Rantanen, T. (2009). *Tutkimuksellinen kehittämistoiminta*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy Juvenes Print. Saatavilla: [https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100802/Toikko_Rantanen Tutkimuksellinen kehittämistoiminta.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100802/Toikko_Rantanen_Tutkimuksellinen_kehittamistoiminta.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

Turja, L. (2017). Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (s.38-55). (4. uud. p.). Jyväskylä: PS-kustannus

Unicef. Lapsen oikeuksien sopimus. Lapsen oikeuksien sopimus- koko teksti. Saatavilla 23.8.2020 <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Utti, E. (2009) *Vapaaehtoistyöntekijän sitoutuminen lastensuojeluntukihenkilötoiminnassa*. Helsinki: Kopioniini Oy.

Valtioneuvoston julkaisu (2021:8). Kansallinen lapsistrategia. Komiteamietintö. Kansallisen lapsistrategian parlamentaarinen komitea. Helsinki: Valtioneuvosto. Saatavilla 26.4.2021 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162864/VN_2021_8.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Vantaan kaupungin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2018-2022. Saatavilla 9.10.2020 https://www.vantaa.fi/instancedata/prime_pro-duct_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/140378_Lasten_ja_nuorten_hyvinvointisuunnitelma_2018-web-0607-2.pdf

Vantaan kaupunki. Terveys- ja sosiaalipalvelut. Lapsiperheiden palvelut. Tukea lapselle ja nuorelle. Tukihenkilöt ja tukiperheet. Saatavilla 9.10.2020 https://www.vantaa.fi/terveys- ja_sosiaalipalvelut/lapsiperheiden_palvelut/huoli_lapsesta_tai_nuoresta/tukihenkilot_ja_tukiperheet

Varhaiskasvatuksen opettajien liitto VOL. (2020). *Varhaiskasvatuksen opettajan ammattieettiset ohjeet*. Saatavilla 16.10.2020 https://www.vol.fi/uploads/2020/09/6a555d2b-ammattieettiset-ohjeet_1.painos_low.pdf

LIITE 1. Oma-pelin tulostettavat materiaalit ja peliohjeet

Huomioithan, että papunetin kuvia voi käyttää vain epäkaupallisiin tarkoituksiin ja kuvien alkuperäinen lähde on mainittava.

Tulostettavat materiaalit:

Pelilauta ja peliohje :<https://kuvatyokalu.papunet.net/#/muok-kaa/1710313/a823b512b1b2b43f37096dfd79ff2c77/>

Kuvakortit:<https://kuvatyokalu.papunet.net/#/muok-kaa/1710332/2c4a718827016bd3f2d5c88f87797548/>

Oma-Pelin ohjeet:

Ennakkovalmistelut:

- Varaa rauhallinen paikka ilman muita häiriötekijöitä
- Ota esiin pelilauta, kortit sekä tussi
- Poimi ennakkoon pois pakasta ne kuvat, jotka eivät liity viikonlopun tapahtumiin.
- Oma-peliä voi pelata, vaikka joka päivä, mutta viimeistään lähtöpäivänä. Riippuu paljon lapsesta ja hänen kehitystasostaan, että miten hän muistaa asioita

Pelaaminen:

- Kysy lapselta innostaen, että pelattaisiinko Oma-peliä? Pelissä saat itse kertoa, mikä on tukiviikonlopun aikana ollut mukavaa ja mikä ei.
- Jos lapsi ei halua pelata Oma-peliä, voit sanoa; Ok, katsotaan jos pelattaisiin ensi kerralla.
- Käykää kuvat sanoittaen yhdessä lapsen kanssa läpi, jotta voit varmistaa hänen ymmärtävän mitä ne esittävät. Lapsi voi antaa kuvalle myös toisen merkityksen, paina tämä silloin muistiin.
- Anna lapsen valita ne kuvat, jotka häntä puhuttelevat ja asetella ne haluamalleen puolelle pelilautaa. Pyydä lasta kertomaan lisää valitsemistaan kuvista ja kertomaan tarkemmin, miksi laittoi sen valitsemalleen puolelle pelilautaa. Ole kannustava ja kiinnostunut lapsen ajatuksista. Esim. kertoisitko, mikä tässä oli kivaa/ ei niin mukavaa? Haluaisitko kertoa tästä jotain/lisää?
- Voit tarvittaessa antaa lapselle yhden kuvan kerrallaan, jos se auttaa häntä keskittymään.
- Jos lapsi ei halua kertoa kuvista enempää, älä painosta.
- Jos korteista ei löydy sopivaa kuvaa, voitte piirtää sellaisen itse tussilla tyhjään korttiin

- Lapsi itse saa päättää milloin Oma-peli on pelattu valmiiksi, eikä kaikkia kuvia tarvitse asetella taululle. Muista kiittää lasta ja kerro, että sinusta oli kiva kuulla mitä hän asioista ajattelee.
- Lopuksi ottakaa yhdessä kuva pelatusta Oma-pelistä, jos se lapselle sopii. Liitä kuva tukiperhekertomukseen.
- Kirjoita lapsen sanallisesti kertomat asiat heti muistiin, lue lapselle kirjoittamasi teksti, ja kysy haluaako hän muuttaa tai lisätä jotain. Kirjaa teksti myöhemmin tukiperhekertomukseen.

LIITE 2. Kutsu tukiperheille

Hei kaikki tukiperhevanhemmat!

Olemme Sosionomi (AMK) ja varhaiskasvatuksen opettaja- opiskelijoita Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Teemme Vantaan tukiperhetoimintaan opinnäytetyötä, jonka tarkoitus on vahvistaa lapsen lainmukaista osallisuutta häneen liittyvissä asioissa. Olemme valmistaneet teille työvälineeksi pelin, jonka avulla lapsen on helpompi tuoda esille oma kokemus tukiviikonlopusta. Näin myös teidän on helpompi raportoida siitä tukiperhekertomuksessa.

Pelissä lapsi sijoittelee tukiviikonloppuun liittyviä arkisia kuvia pelilaudalle valitsemiensa hymiöiden alle. Pelin kuva-aiheet käsittelevät arkea ja sen tapahtumia. Pelin päätteeksi pelilaudasta otetaan kuva, joka liitetään tukiperhekertomukseen. Peliä pelataan tukiperheessä joko päivän tai viikonlopun päätteeksi.

Kutsumme teidät testaamaan peliä opinnäytetyötämme varten. Käytännössä se tarkoittaisi sitä, että pelaisitte peliä annettujen ohjeiden mukaisesti lapsen kanssa ja tämän jälkeen täyttäisitte lyhyen arviointilomakkeen. Pelin pelaaminen ja arviointilomakkeen täyttö vie aikaa noin 15-30 minuuttia. Jos pelistä tai sen ohjeista tulee kysyttävää ennen pelaamista, voitte olla suoraan yhteydessä meihin. Toivomme testauksen tapahtuvan 1.12.2020-31.1.2021 välisenä aikana. Pelit ohjeineen toimitetaan tukiperhekoordinaattorin kautta.

Lasten vanhemmilta pyydetään kirjallinen suostumus käyttää opinnäytetyössämme tukiperhekertomukseen kirjattua lapsen kertomaa sekä pelatusta pelistä otettua valokuvaa.

Opinnäytetyöhön käytettävässä materiaalissa ei käytetä teidän tai lasten nimiä, asuinpaikkoja tai mitään muutaakaan tunnistettavaa tietoa. Tuettavat lapset perheineen pysyvät meille täysin anonyymeinä koko prosessin ajan. Tarvittavat tiedot meille välittää tukiperhekoordinaattori.

Ilmoitathan ennakkoon osallistumishalukkuutesi tukiperhekoordinaattori Jari Hongalle!

Yhteistyöterveisin; Juulia ja Mirka

Juulia Makiki, juulia.makiki@student.diak.fi

Mirka Vuolle, mirka.vuolle@student.diak.fi

LIITE 3. Kirje tukiperheiden vanhemmille ja suostumuslomake

INFORMOINTIKIRJE VANHEMMILLE

Hei!

Olemme Sosionomi (AMK) ja varhaiskasvatuksen opettaja- opiskelijoita Diakonia-ammattikorkeakoulusta. Teemme Vantaan tukiperhetoimintaan opinnäytetyötä, jonka tarkoitus on vahvistaa lapsen osallisuutta tukiperhetyössä sekä saada lapsen oma kokemus tukiviikonlopuista näkyväksi tukiperhekertomuksessa.

Tätä varten olemme suunnitelleet tukiperheen käyttöön pelin, jossa lapsi sijoittaa tukiviikonloppuun liittyviä arkisia kuvia pelilaudalle valitsemiensa hymiöiden alle. Pelin kuva-aiheet käsittelevät arkea ja sen tapahtumia. Niiden avulla lapsen on helpompi tuoda oma kokemus esille. Pelin päätteeksi pelilaudasta otetaan kuva, joka liitetään tukiperhekertomukseen. Peliä pelataan tukiperheessä joko päivän tai viikonlopun päätteeksi.

Pyydämme lupaanne käyttää opinnäytetyössämme valokuvaa lapsen pelamasta pelistä. Lapsi ei näy kuvassa, eikä siinä ole tunnistetietoja. Lisäksi pyydämme lupaanne käyttää opinnäytetyössämme lapsen suullisesti kertomia asioita, havainnollistaaksemme kuinka kuvat tukevat lapsen kerrontaa. Myöskään tässä emme käytä nimiä, tunnistettavia paikkoja tai muita tunnistettavia tietoja. Emme käsittele perhettänne koskevia tietoja. Suostumuslomakkeet palautetaan ja säilytetään tukiperhekoordinaattorilla. Lisäksi olemme salassapitovelvollisia.

Yhteistyöstänne kiittäen,
Juulia Makiki & Mirka Vuolle

SUOSTUMUSLOMAKE

Rastittakaa haluamanne vaihtoehto:

Suostun siihen, että lapseni tekemästä pelistä otetaan valokuva ja sitä saa käyttää opinnäytetyöhön ilman tunnistetietoja. kyllä_____ ei_____

Suostun siihen, että lapseni kertomaa pelistä saa käyttää opinnäytetyöhön, ilman tunnistetietoja. kyllä_____ ei_____

Lapsen nimi:

Paikka, aika, huoltajan allekirjoitus & nimenselvennys

Paikka, aika, huoltajan allekirjoitus & nimenselvennys

LIITE 4. Arviointilomake

Lähetimme tukiperhevanhemmille linkin sähköisen arviointilomakkeen täyttöön, joka tehtiin anonyymisti Microsoft forms- ohjelman avulla.

Arviointilomakkeessa kysyimme seuraavia asioita:

Tukiperhevanhempi:

1. Millaista peliä oli pelata?
2. Kuinka usein pelasitte?
3. Kuinka kauan yksi pelaamiskerta kesti?
4. Oliko kuvia riittävästi? Jos vastasit ei, mitä lisäisit?
5. Pitäisikö joitain kuvia poistaa? Jos vastasit kyllä, niin mitä?
6. Oliko sinun helpompi kirjoittaa lapsen kokemus tukiperhekertomukseen pelin avulla? Jos vastasit ei, voisitko kertoa muutamalla sanalla miksi?
7. Uskotko jatkossa pelaavasi peliä säännöllisesti? Jos vastasit ei, voisitko kertoa muutamalla sanalla miksi?
8. Olivatko pelin ohjeet selkeät? Jos vastasit ei, kirjoita mitä lisäisit tai miten tarkentaisit ohjeita?
9. Olisiko teillä muita parannusehdotuksia?
10. Kummalle puolelle pelilautaa lapsi asetti tämän pelin pelaamista kuvaavan kuvan?

Lapsi:

11. Miltä tuntui pelata peliä?
12. Haluatko pelata uudestaan?
13. Oliko peli mielestäsi vaikea tai helppo? Miksi?
14. Puuttuiko sinun mielestäsi jokin tärkeä kuva? Mikä?
15. Mitä muuta haluat pelistä kertoa?

LIITE 5. Tukiperhekertomus

Vantaa

VANTAAN KAUPUNKI
Sosiaali- ja terveystoimi
Psykososiaaliset palvelut

Tukihenkilö/tukiperhekertomus

Tukihenkilön tiedot

Nimi	Puhelin
osoite	Email
Tilinumero	

Tuettavan lapsen tiedot

Lapsi	hetu
Lapsi	hetu
Lapsi	hetu
Lapsi	hetu
Lapsi	hetu
lähiosoite	postinumero ja kotikunta

Tapaamista koskevat tiedot

laske palkkio esim. tukiperhe

3x35€=105€

esim. tukihenkilö

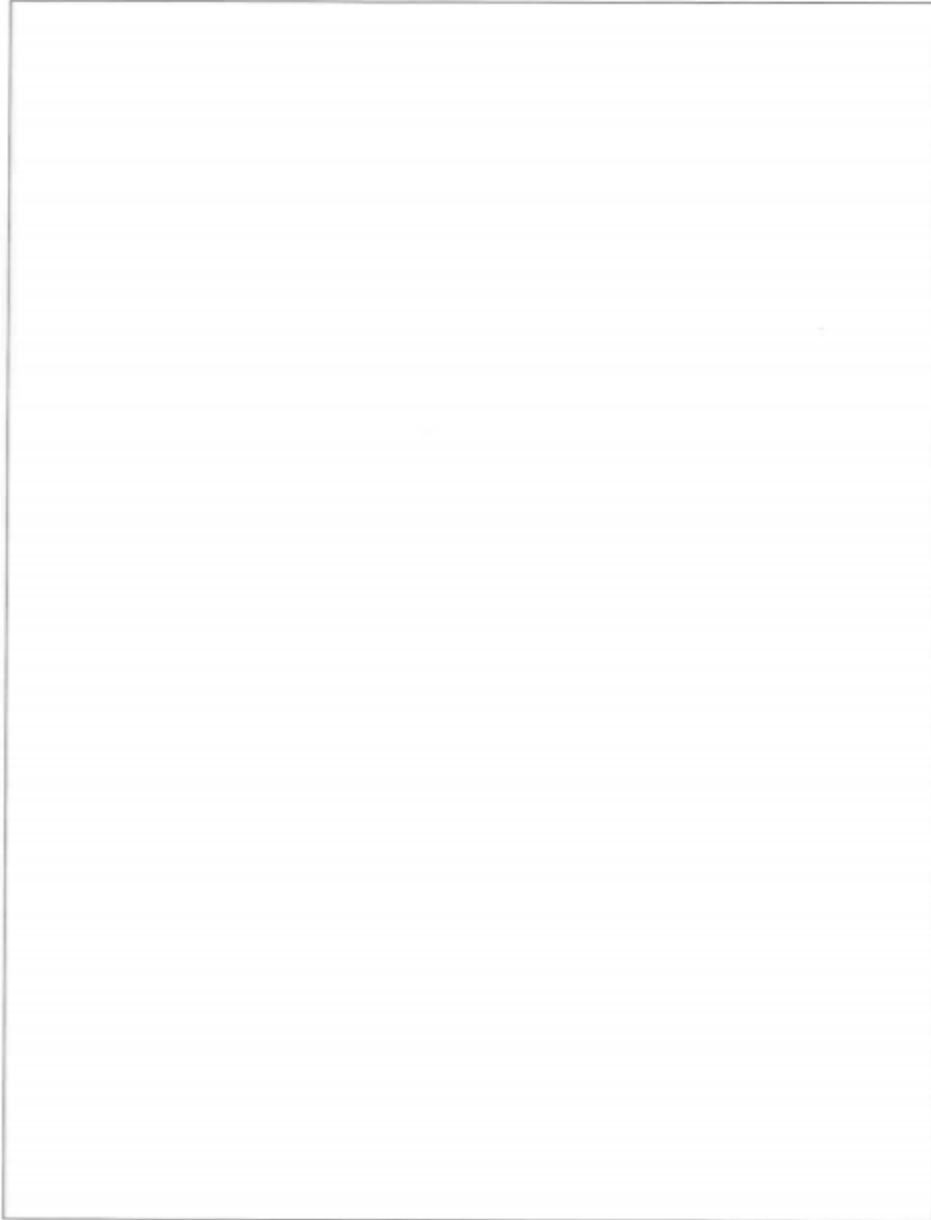
$$2 \times 45\text{€} = 90\text{€}$$

pvm/vkl tekeminen

[illegible]

Tuettavan elämän tilanne. Voit kuvailla tähän tapaamisianne/tukiviikonloppuja ja ajatuksiasi tuettavasta ja tukisuhteesta kattavammin

A large, empty rectangular box with a thin black border, intended for the user to write their observations and thoughts about the supported person and the support relationship.

Osallistumiseni tukihenkilöiden vertaistapaamisiin, virkistystapahtumiin ja jatkokoulutuksiin

--

Tukihenkilö/tukiperhekulukorvaus

Kulukorvaus. laske kulukorvaus alla, esim. tukiperhe (1.2-3.2)= $3 \times 25,00\text{€} = 75,00\text{€}$

esim. tukihenkilö (7.4)= Hesburger 13,50€

(kuitti mukaan kuvana ta skannatuna)

Pvm/vkl	kulukorvaus

Matkakorvaus (yli 20km etäisyys)

esim. (Kimokuja- Terhotie-Kimokuja-Terhotie-Kimokuja)= $4 \times 22,5\text{km} = 90\text{km} \times 0,25\text{€} = 22,50\text{€}$

--

Päivämäärä

Paikka	Aika
Tukihenkilö	Tukiperhe

Lähetä ensimmäisen lomakkeen tämä osoitteeseen tukihenkilotoiminta@vantaa.fi